

mestall

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural

any XXV
núm. 53
juny 2023

HISTÒRIA ORAL, UNA CRIDA

SUMARI

Portada

Història oral, una crida

Patrimoni

Història i patrimoni agrícoles de la Catalunya del nord

Trobades

Congrés de joves investigadors en història social i econòmica

Gironins a Göteborg La participació dels investigadors del CRHR de la UdG a l'European Social Science History Conference de 2023

Estudis

Un projecte de tesi doctoral en història agrària de mitjans del segle xx. Les cartes del jove Fontana amb els professors Vicens Vives i Vilar (1956-1958)

Carta de Pierre Vilar a Josep Fontana

l'Associació

Samuel Garrido (1958- 2022): una mirada profunda a les institucions econòmiques, l'acció col·lectiva i el poder dels febles

Pere Pascual i Domènech (1945-2023): la saviesa, el compromís

Notes de lectura

Mònica Bosch Portell. *Viure de renda. La gestió del patrimoni Carles, 1770-1860*

Lluís Sales i Favà; Albert Reixach Sala (coords.) *Les corts jurisdiccionals a la Corona d'Aragó (s. XI-XVIII). Fonts per al seu estudi*

Recerques

Aina Palarea Marimon. *New Consumer Desires: Consumption in Fifteenth Century Catalonia. The cases of Barcelona, Vic and Amer*

Agenda

Ara fa poc més de vint anys l'Associació d'Història Rural va encetar un programa de recerca sobre les transformacions recents del món rural que posava el focus en la memòria social dels principals col·lectius que havien caracteritzat l'estructura agrària gironina. Amb el suport econòmic de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC), el 2002 vam impulsar una primera campanya d'història oral que va culminar el 2005 amb l'aparició del llibre *Els últims hereus*, dedicat a la trajectòria i la memòria dels hisendats. El mateix any 2005 ens vam presentar de nou a una convocatòria de l'IPEC per encetar una segona fase del programa, centrada en les històries de vida dels masovers. El resultat fou un segon volum, aparegut el 2011, amb el títol *Forçats a foc i llum*. Posteriorment vam col·laborar en projectes promoguts per altres instàncies (el projecte de l'Ecomuseu-Farineria de Castelló d'Empúries sobre els cortals empordanesos) o vam donar suport a alguns projectes individuals. Ens queda, però, un deute pendent, vers un col·lectiu social al qual, historiogràficament i per diferents motius, se li ha prestat poca atenció: el dels assalariats.

Jornalers, criades, mossos, guardes de bestiar... En alguns casos una condició per a tota la vida; en moltes ocasions una etapa vital lligada a la solteria, la joventut i l'acumulació de soldades i experiència abans de *plantar-se a pagès*, potser mantenint el jornal com a activitat complementària. Coneixem ben poc sobre les seves condicions de vida i de treball: què passava quan emmalaltien; quina era la seva alimentació i el seu vestuari; amb quina regularitat anaven a jornal; quin calendari d'activitats tenien; com gestionaven el salari que guanyaven; com, quan i per què canviaven de mas; com eren les seves famílies; quin era el règim de convivència en els masos que els allotjaven... I com, tot plegat, va anar canviant durant la segona meitat del segle xx. Els assalariats rurals van ser els pri-

mers a veure's afectats pels processos imparables de modernització agrària. La mecanització els va anar fent prescindibles i les precàries condicions de vida i de treball convertien aquesta ocupació en poc atractiva, especialment quan l'expansió de la indústria i el turisme oferien alternatives laborals amb salaris més elevats. Els buits deixats van ser ocupats, puntualment, per treballadors immigrants, primer d'altres regions espanyoles, després estrangers, especialment d'origen africà.

Enguany volem engegar una nova campanya d'entrevistes orals per recollir l'experiència i la memòria d'aquells que havien treballat al camp com a assalariats. En alguns casos potser encara hi treballen, però la major part és probable que ho haguessin abandonat ja fa molts anys i això mateix fa difícil identificar-los. De ben segur que aquesta serà una de les dificultats amb les quals ens trobarem. Des del *Mestall* volem fer una crida per animar-vos a participar-hi. Ens cal trobar candidats per a les entrevistes; ens caldran també entrevistadors; i, finalment, també redactors que s'animin a analitzar els materials i a escriure sobre algun aspecte concret. Tot just comencem a escalfar motors. Escriviu-nos a: associaciohistoriarural@gmail.com.

L'Associació ■



Conrad Castellà, mosso del mas Rocas de Sant Pere Pescador. Fotografia: Andreu Ylla, 1959 (AMCE, fons Maria Rocas).

Història i patrimoni agrícoles de la Catalunya del nord

Una història que no troba el seu lloc

En aquest número hem convidat a Joan Lluís Mas, com a impulsor i representant de l'associació rossellonesa Terra dels Avis, dedicada a la preservació i promoció de la història i el patrimoni agraris del Rosselló, a fer una breu presentació de la seva entitat, dels seus objectius i dels problemes i reptes als quals s'enfronten. Li agraïm la seva disponibilitat i col·laboració.



Una part de la col·lecció agrícola de Terra dels avis. Fotografia: Associació Terra dels avis.

Lluny dels tòpics de les immobiliàries franceses, dels anuncis turístics o de les excursions per a barcelonins, la Catalunya del nord ha estat i és encara, en gran part, un país agrícola. Però és cert, tal

com lamentava fa poc la presidenta de la Cambra d'Agricultura, la Sra. Bonet, en el curs d'una cita que vam tenir amb ella, l'anomenat departament francès dels Pirineus Orientals pateix un dèficit d'imatge agrícola en benefici d'una imatge quasi exclusivament turística. Aquesta constatació és vàlida a França, però també a Catalunya, amb l'increment que, des del sud, s'hi veu sobretot una antiga província perduda, bullici de lluites per a l'ensenyament del català o per a l'ús del català institucional. Si parlem d'imatge, és difícil no esmentar la imposició del nom «Occitània» al nostre territori català per la institució regional del mateix nom, amb seu a Tolosa de Llenguadoc; aquesta denominació, no obstant, és acatada pels dirigents locals i representants del món català.

Una vegada esmentades aquestes generalitats territorials, ens queda la valoració que es pot fer del món agrícola —i per extensió rural— enmig d'un món essencialment urbà que dictamina la seva visió de les coses. Catalunya del nord i en particular la plana del Rosselló, on es concentren més dels dos terços de la població, viuen un creixement demogràfic continu des d'una cinquantena d'anys enrere, causat per la doble atracció de l'heliocentrisme i del litoral mediterrani. Pirineus Orientals ha doblat la seva població des dels anys 50 i podem dir que, si fa no fa, al Rosselló s'ha triplicat. Urbanitzacions, polígons comercials i industrials fan d'aquesta comarca unes obres permanents, però una comarca que no

deixa de ser una de les més pobres de tot l'Estat francès amb un índex d'atur que està pels núvols.

A partir d'aquí, ens podem plantejar la pregunta: quin és el lloc per a la història agrícola i rural de la Catalunya del nord?

La Catalunya del nord és un territori constituït principalment d'una plana costanera, el Rosselló i d'uns altiplans molt allunyats de la plana, Cerdanya i Capcir. Enmig, unes valls bastant despoblades (Vallespir i Conflent) fan de nexa entre aquests dos «nuclis». La realitat de la Cerdanya, ancestralment molt lligada al Principat de Catalunya, és ara per ara una mena d'annex del Principat pel que fa a les residències secundàries de barcelonins i al turisme muntanyenc, l'esquí en particular; és un món a part al si de la Catalunya del nord. Potser és per això que s'hi ha creat, fa ja una vintena d'anys, sota l'impuls de la Rosa de Montellà, una persona entranyable, eixida de les famílies influents d'aquelles terres, el Museu de Cerdanya, en una masia del segle XVIII, Cal Mateu, a Santa Llocaia. És l'únic lloc agrícola de la Catalunya del nord que gaudeix de la qualificació estatal francesa de «monument històric». Aquest museu i alhora lloc d'activitats entorn de la ruralia és ara gestionat per la mancomunitat de Cerdanya-Capcir. No és exclusivament un lloc agrícola, però aquesta característica marca i condiciona el seu tarannà.

A l'altre extrem del Departament dels Pirineus Orientals, al Rosselló, la part més trasbalsada pels canvis urbanístics i de societat —però la part on l'agricultura és també més present—, s'hi ha creat fa 18 anys, a Elna, prop de Perpinyà, l'associació Terra dels avis, exclusivament dedicada a la història agrícola. L'objectiu era clarament ser la memòria agrícola d'aquest departament enmig dels canvis que pateix avui dia.

La plana rossellonesa i les valls que s'hi aboquen han estat durant els dos primers terços del segle XX, i ja des del darrer

quart del segle XIX, un dels únics territoris emblemàtics a França de producció de fruites i verdures primerenques. La xarxa ferroviària entre els anys 1870/1900 ha estat l'element imprescindible per a l'exportació de la producció hortícola a tot França i a part d'Europa.

Aquesta nova agricultura que succeïa la trilogia ancestral del blat, oli i vi esdevingué el nou «eldorado» de la plana rossellonesa. La creació dels sindicats i gremis professionals, prohibits a França fins l'any 1884, organitzava el món pagès i permetia la creació dels mercats a l'engròs, el primer dels quals fou Elna, l'any 1896, i Perpinyà l'any següent. Més tard vindrien principalment els d'Illa de Tet, Ceret i Pesillà, però com a mercats de temporada.

La nova agricultura d'hortalisses i de fruites primerenques constituï durant més de la primera meitat del segle XX una font de riquesa i d'ocupació sense precedents, gràcies no només a les explotacions agrícoles sinó també a les cooperatives, als expedidors i a les indústries agroalimentàries (confitura, suc de fruita, licor, etc.). Només caldrà esperar el darrer quart del segle XX, amb l'entrada d'Espanya, Portugal i Grècia en el «Mercat comú», per veure una davallada de l'agricultura nord-catalana i, paral·lelament, la construcció d'hivernacles a tot França —però també a Espanya— que permetien competir amb les regions meridionals i produir així tot l'any productes primerencs concurrents als del Rosselló.

L'any 2005, Terra dels avis va decidir ser la memòria agrícola del Rosselló i, més enllà, de tot Catalunya del nord, mitjançant la creació d'un conservatori d'eines i de material agrícola que reflecteix els diversos cultius i les diverses èpoques. Actualment és, sens dubte, la col·lecció estrictament agrícola més important de tot Catalunya del nord amb diversos milers de peces, col·lecció a la qual s'ha sumat darrerament la de l'antic museu agrícola de Sant Miquel de Llores.

A més de la col·lecció, l'associació, constituïda exclusivament de voluntaris, ha produït al llarg dels anys una sèrie d'esdeveniments com exposicions, visites del territori, publicacions i conferències; també ha començat a recollir la memòria oral agrícola quasi sempre en català rossellonès. Ha estat igualment a l'origen de la creació del Col·lectiu per a la salvaguarda del Rec d'Elna, un canal de reg medieval que s'enfronta a una llei estatal que voldria suprimir-ne la resclosa per motius ecològics.

Terra dels avis s'acaba de dotar d'un Consell científic transfronterer constituït per

tretze membres (en la majoria dels casos universitaris de Perpinyà, Girona i Marsella). El consell compta també amb la presència de Gemma Carbó, la directora del Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí. L'objectiu d'aquest consell és alhora assessorar l'associació pel que fa a la gestió de la col·lecció i permetre la difusió de la història agrícola gràcies a la creació d'una Jornada d'Estudis anual prevista a partir de 2024.

Més enllà de la situació actual, l'associació promou, d'ençà d'una desena d'anys, un projecte de Centre d'interpretació de l'agricultura rossellonesa que pretén ser també un aparador de la producció agrícola actual, en particular dels cultius sostenibles. Vol ser un lloc d'encontre a l'entorn de les temàtiques pageses i forestals d'ahir i d'avui, de la gastronomia i de l'enologia, un lloc que pugui ser a la vegada cultural i econòmic. Aquest projecte s'està presentant regularment a una sèrie de col·lectivitats nord-catalanes però de moment, tot i desvetllar algun interès, no s'ha tirat endavant.

Hem de constatar que les problemàtiques esmentades a l'inici d'aquest article, clarament, no afavoreixen l'agricultura, el món rural i la seva història, ni tampoc la identitat territorial més enllà d'algunes declaracions.

Joan Lluís Mas ■

Terra dels avis és present a diverses xarxes socials (Facebook, Twitter, Instagram i Youtube). La col·lecció es pot visitar a petició enviant un correu electrònic a: terradelsavis@gmail.com.



Fotomuntatge del Consell científic de Terra dels avis (manquen algunes persones): de l'esquerra a la dreta, Jérôme Kotarba, arqueòleg (INRAP); Guillaume Laquement, geògraf (UPVD); Gemma Carbó, directora del MVR; Olivier Poisson, conservador general honorari dels monuments històrics (Ministeri de Cultura); Benjamin Dubertrand, socioantropòleg (UPVD); Henry Baills, arqueòleg (Museu d'Història Natural); Enric Saguer, historiador (UdG); Rosa Congost, historiadora (UdG); Gilbert Languier, historiador (UPVD).

Congrés

Congrés de joves investigadors en història social i econòmica**Girona, 2 i 3 de febrer de 2023**

Tot va començar un matí de mitjans de maig de l'any passat. El maig és un mes curiós a les universitats: les classes es van acabant, l'afluència d'estudiants disminueix i es respira una mica aquella calma tensa que espera l'arribada del sempre convuls i determinant juny. Era, doncs, un matí de mitjans de maig i uns quants *becaris* procrastinàvem la tesi a la cafeteria de la Facultat. Els medievalistes del grup acabaven de tornar d'un congrés de joves doctorands medievalistes que s'havia celebrat a Barcelona. Havien arribat amb una idea molt clara: «hem de fer alguna cosa semblant aquí!». Un parell de trobades més a la cafeteria van portar a crear un grup de *Whatsapp* i, precisament a través d'aquest grup, vam convocar una primera reunió formal a la sala de l'Institut de Recerca Històrica.

Principis de juny i estàvem allà 5 pre-docs i 1 postdoc, la infanteria lleugera del Centre de Recerca d'Història Rural, fins que un es va atrevir a fer la pregunta clau: «algú sap com s'ha de fer per organitzar un Congrés a la unió?». Silenci. Tant li fa, amb l'ajuda dels companys més veterans —maridada amb una alta dosi d'improvisació per part nostra—, vam començar a donar forma al projecte. Un nom: **Congrés de Joves Investigadors en Història Social i Econòmica**. Un lloc: la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona. Una data: el dijous i el divendres de la setmana *morta* entre el primer i el segon semestre —enguany això equivalia als dies 2 i 3 de febrer—. Algú ens va dir que organitzar un Congrés en sis mesos i amb l'agost pel mig era massa just. «Deixa'ls que s'equivoquin», va dir algú altre. Així ho vam fer. Al cap i a la fi, si no sabíem com s'organitzava un congrés, tant li feien sis mesos de marge o divuit.

Amb nom, data i lloc ja podíem fer conèixer al món el que estàvem organitzant. Vam crear una pàgina web i un perfil de *Twitter* —si no estàs a les xarxes no estàs enlloc— i vam redactar una crida (*call for papers*, en el nostre argot) que vam difondre als quatre vents. Allà on nosaltres no arribàvem d'altres ens van ajudar —i els estem molt agraïts—. I així va anar passant l'estiu, durant el qual van anar arribant, de mica en mica, propostes per participar al congrés. El 30 de setembre, que era el darrer dia de la crida, el degoteig es va convertir en torrent. L'endemà, quan vam recapitular, teníem prop d'una cinquantena de candidatures per avaluar.

Després va començar una tasca que tampoc sabíem ben bé com dur a terme: organitzar totes les comunicacions en diverses taules i sessions que tinguessin una mínima coherència interna. Amb unes propostes que eren tan diverses com engrescadores, tan variades com atractives, no era

gens fàcil organitzar-les en sessions que apleguessin entre quatre i cinc comunicacions cadascuna. De nou vam optar per la via de la improvisació. Confiàvem que serien comprensius amb nosaltres tots aquells participants que segurament van aixecar una cella i van obrir els ulls com plats quan van veure a quina taula els havíem acabat encaibint.

Un cop elaborat el programa, ja només faltava lligar alguns detalls pràctics i logístics. Vam reservar un parell de sales —això sí, que ho sabíem fer— i vam deixar per a l'últim moment la resta de tasques, com ara l'abastiment dels cafès i refrigeris, les acreditacions per als participants, etc. —tot això, no sabíem com es feia—. Amb l'ajuda de diverses persones, a qui de nou hem de donar les gràcies, vam aconseguir tirar endavant tots aquests aspectes. Finalment, el dia 1 de febrer al vespre vam marxar cap a casa amb el convenciment (il·lusori) que ho teníem tot controlat.

L'endemà, 2 de febrer, el congrés va començar amb aparent normalitat. Els més matiners van assistir a una taula rodona amb l'Albert Reixach i en Lluís Sales (antics doctorands com nosaltres) sobre la carrera acadèmica i les perspectives de futur. Mentrestant, a fora, s'anaven repartint les acreditacions a la resta de participants que anaven arribant. Un cop acabat el col·loqui, vam gaudir de la primera pausa-cafè i, seguidament, vam començar les primeres sessions de presentació de comunicacions.

Unes sessions es feien a la Sala de Graus i les altres a la Capella del Roser. Els participants de sang més tropical van descobrir ràpidament que a Girona, durant el mes de febrer, en un vell edifici de pedra —i complint escrupolosament amb el protocol d'estalvi energètic de la Universitat— hi fa fred, molt fred; primer problema important al qual vam haver de fer front. A la Sala de Graus l'ambient era suportable, però a la Capella del Roser era impossible d'estar-s'hi durant dos dies —i no volíem carregar a la nostra consciència la baixa mèdica de cap participant—. Vam optar per demanar a la Biblioteca si ens deixaven utilitzar la Cartoteca —menys bonica que una capella però més funcional i càlida— i ens van dir que sí.

La primera ronda de comunicacions va ser realment interessant. Una de les sessions va tractar sobre les fonts per a l'estudi de la societat baixmedieval, amb participants de València, Lleida i de la mateixa Universitat de Girona i amb temàtiques tan diverses com ara l'estudi dels nivells de vida, aspectes religiosos, epidèmies o institucions assistencials. L'altra sessió va gaudir de tres comunicacions amb segell gironí i relaciona-

des amb fonts i mètodes per a l'història social i econòmica d'època moderna i contemporània, juntament amb un comunicant vingut de la Universitat de Barcelona que va exposar les potencialitats del mètode prosopogràfic en l'estudi de la industrialització.

Després de dinar, vam reprendre el congrés amb una altra doble sessió de comunicacions. Una d'elles, de nou centrada en temàtiques medievalistes, va gaudir d'exposicions sobre el crèdit, la pesca, la recaptació tributària o la història local. Les comunicacions anaren a càrrec d'investigadores i investigadors de la Universitat de Girona, la Universitat de València i la Universitat de Barcelona (per partida doble), respectivament. A l'altra sessió també hi va haver doble representació barcelonina, juntament amb dos participants vinguts de Madrid. Van exposar comunicacions més aviat centrades en l'època contemporània, sobre temàtiques tan diverses com els treballadors de la construcció, la gestació de l'estat social i del benestar, el comerç internacional i la història empresarial.

Per cloure l'agenda del primer dia vam fer una visita guiada pel Barri Vell de Girona, a càrrec de Josep Maria Nolla, que ens va descobrir els racons més emblemàtics de la nostra ciutat, així com la seva particular història. La visita va finalitzar quan el sol amenaçava de retirar-se i, amb l'arribada de la nit, vam anar tots plegats a fer un bon sopar al Bistrot. Després del tec, els més sensats van anar a recarregar piles per l'endemà, mentre que alguns valents allargaren la nit unes hores més. Com és ben sabut, quan la nit s'allarga el matí arriba massa aviat: no negarem que la primera ronda de comunicacions del divendres va ser especialment dura per a alguns dels participants, sense que això repercutís en la qualitat de les seves exposicions.

En una espècie de corredor mediterrani no intencionat, una de les sessions va tenir comunicacions d'investigadors vinguts de les universitats d'Alacant, València, Barcelona i Girona, juntament amb un lleidatà. Llibres de viatges i dietaris d'època moderna i contemporània, migracions i història empresarial són alguns dels temes que s'hi van tractar. En paral·lel, a l'altra sessió s'hi presentaren comunicacions relacionades amb temes com el desenvolupament del sistema universitari, el moviment obrer i la conflictivitat social o el servei domèstic. Un investigador arribat de Granada i una parella basca van convertir aquesta sessió en la més heterogènia (geogràficament parlant).

Després de la pausa-cafè, les quatre províncies catalanes van estar representades en una sessió on es va parlar de seqüeres, de colònies industrials a partir dels padrons, de servei domèstic i de negociació

com a eina per a superar les crisis. Mentrestant, a l'altra sala els medievalistes van tornar a prendre el protagonisme. Fou una sessió amb dos barcelonins i dos valencians que van exposar recerques relacionades amb les fonts per a l'estudi de la història pública i la història familiar. Després del dinar,



Una sessió del 2 de febrer a la Capella del Roser.
Fotografia: Josep Mas.

els medievalistes valencianobarcelonins van donar pas a dues medievalistes gironines i dos lleidatans que van presentar els seus respectius treballs sobre les visites pastorals i l'organització dels mercats a la societat baixmedieval i sobre la Catalunya carolíngia. A l'altra sala, quatre investigadores (dues de locals, una vinguda de Tarragona i una altra de València) van discutir sobre les fonts i els mètodes emprats en les seves respectives recerques: els inventaris *post mortem* per tal d'estudiar l'art, els sermons per al pensament politicoreligiós, les metodologies per a la història dels pescadors amb perspectiva de gènere i tot el corpus documental generat per les virreines consorts de l'Espanya moderna.

Així, a quarts de sis de la tarda d'aquell divendres 3 de febrer vam posar el punt i final al congrés, amb una copeta de cava de comiat al bonic claustre de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona. Van ser dos dies intensos però extremadament engrescadors. El *feedback* que vam rebre de tots els assistents va ser molt positiu —i això que el primer dia gairebé en matem de fred a més d'un— i vam cloure el congrés amb el convenciment que només es tractava d'un punt i seguit en una aventura que s'ha d'anar repetint i consolidant en els propers anys, ja que constitueix un espai de trobada i debat per a tots aquells investigadors que es trobin en les primeres etapes de la carrera acadèmica.

El Comitè Organitzador ■

[Antoni Ginot Julià, Josep Mas Ferrer,
Dignoris Mateo Mateo, Juli Moreno Peré,
Alba Pérez Álvarez i Gabriel Ramon Molins]

Gironins a Göteborg

**La participació dels
investigadors del
CRHR de la UdG a
l'European Social
Science History
Conference de 2023**

Del 12 al 15 d'abril de 2023 va tenir lloc la catorzena edició de l'European Social Science History Conference. Es tracta d'una conferència biennal organitzada per l'International Institute of Social History d'Amsterdam que reuneix investigadors de diferents parts del món. En aquesta ocasió, la conferència que va tenir lloc a Göteborg, a Suècia, va comptar amb més de mil tres-cents inscrits.

Des de fa anys, els investigadors del Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona participen en aquestes conferències. La seva presència va ser especialment nombrosa aquest any. En concret, els seus membres van participar en l'organització de tres sessions. Oferim un breu resum de cadascuna d'elles. Podem avançar que les tres van tenir una molt bona acollida per part del públic assistent. El grup gironí també va poder celebrar que un dels seus joves doctorands, Josep Mas, quedés finalista del premi Jan Lucassen, que és un premi que des de fa deu anys es concedeix a la millor comunicació presentada per un jove doctorand a la Conferència. El treball de Josep Mas, que portava per títol «Forks and Napkins on the Table of the Poor. Consumption Patterns among the Rural Population at the End of the Ancien Régime (Northeastern Catalonia, c. 1750-1800)», presentat a la tercera de les sessions que ara passem a comentar, va merèixer una de les dues Mencions del Premi. El treball va ser elogiosament ressenyat pels membres del Jurat a l'Assemblea que va tenir lloc el dia 13 d'abril.

En primer lloc, comentarem la doble sessió anomenada *Housewives or Workers? Domestic Work and Care Work (16th-20th century)*, coorganitzada per Céline Mutos-Xicola i Beatrice Zucca-Micheletto, de la Università degli Studi di Padova, i que el dijous 13 d'abril va acollir, en dues franges horàries de dues hores cadascuna, un total de vuit comunicacions. L'objectiu de la sessió, adscrita a les xarxes de Treball i Família i Demografia, era reflexionar i avançar sobre qüestions molt actuals de la historiografia recent en relació a conceptes com la cura i el treball domèstic, que són unes activitats altament feminitzades i sovint absents de les fonts tradicionals. Es va veure la necessitat de repensar el terme de «mestressa de casa», la seva implicació i evolució a través del temps, però també reconèixer-ne el valor econòmic i social. D'altra banda, les organitzadores proposaven indagar en el tipus d'activitats realitzades, en models específics de feminització en diàleg amb el paper masculí. En poques paraules, entendre què significava el treball de la cura de la casa en les societats del passat.

La sessió va comptar amb presentacions de gran qualitat i diversitat geogràfica. A la primera part, Raffaella Sarti (Universitat de Urbino) i Cristina Borderías (UB) van abordar el concepte de la paraula «mestressa de casa» o *casalinga* i la seva evolució a través de múltiples fonts catalanes i italianes; de fet, es va dur a terme una interessant reflexió sobre la construcció social d'aquest rol. Maria Papattha-nassiou (Universitat d'Atenes) va acostar-se al paper de control domèstic de les esposes de pagesos a Àustria en el període d'entreguerres —una funció imprescindible per al funcionament de l'explotació, però encara poc estudiada—. Sofi Vedin, doctoranda de la Karlstad University, va aproximar-se a la divisió del treball entre mestresses de casa i el servei domèstic a Suècia durant la primera meitat del segle xx, principalment en l'àmbit de la classe benestant. Manuela Martini (Université de Lyon) i Céline Mutos-Xicola van optar per estudiar la funció de la dona en els tallers domèstics al segle xix; van comparar-ho en relació amb dues zones eminentment tèxtils, Catalunya i Lió. El seu objectiu era aproximar-se a la contribució de la mestressa en el conjunt de l'economia familiar del taller.

A la segona part, dues comunicacions es van centrar en l'aspecte de la cura en els hospitals. Per una part, Francesca Ferrando (Università degli Studi di Genova) va aportar el cas dels establiments genovesos: detallà com nenes i dones eren educades per esdevenir bones esposes o cuidadores d'aquesta institució. Seguint en la mateixa direcció, Tura Tusell (UB), a través el cas de les cases de caritat barcelonines, va il·lustrar com s'estructuraven les relacions laborals i es repartien les tasques entre els diversos col·lectius involucrats. Un cas força diferent va ser el que va presentar Charmian Mansell (University of Cambridge). A través de fonts testamentàries va abordar amb extrema precisió les feines i obligacions de cura intrafamiliar en l'època moderna anglesa. Sense deixar el territori anglès, l'última comunicació, presentada per Phil Lyon (Umea Universitet), ens transportava als anys 1920: estudià l'evolució d'un espai domèstic tradicionalment considerat com a femení, la cuina, que estava en ple procés de modernització. Mitjançant l'anàlisi de la premsa, plantejà com es construïa la paradoxa entre la mestressa de casa i la consumidora de tot tipus d'electrodomèstics i novetats.

Resumint breument, la sessió fou profitosa i va permetre reflexionar de forma transversal sobre tasques que les dones van dur a terme de forma massa invisible a través dels segles.

Simultàniament a la segona part de la sessió que acabem de comentar, i

igualment nombrosa pel que fa al nombre d'assistents, va tenir lloc la sessió **Measuring Economic Inequality in Mediterranean Europe (14-18 segles)**, coorganitzada per Rosa Congost i Lluís To. Aquesta sessió, inclosa dins la xarxa Social Inequality, va comptar amb presència exclusiva de membres dels dos projectes de recerca sobre desigualtats socials que s'estan duent a terme en el Centre de Recerca d'Història Rural i va complir amb escriure la seva funció: presentar davant d'un públic europeu algunes de les línies de recerca que s'estan portant a terme en el si del Centre de Recerca d'Història Rural i reivindicar els dots com a indicadors de desigualtats socials.

Gabriel Jover va presentar, en primer lloc, la comunicació «Handling inequality: Women agency in Mallorca, ^{xviii}», signada per ell mateix i Joana Pujadas, del Centre d'Estudis Demogràfics. El seu principal propòsit era comprovar la validesa de les dades fiscals i dels dots com a indicadors de la desigualtat social a Mallorca, a partir de l'estudi de la participació de les dones, i especialment de les col·lidores d'olives, en el mercat de treball, en algunes parròquies. Segons els autors, les col·lidores d'olives eren contractades en parròquies amb alts nivells de desigualtat, però procedien de parròquies amb baixos nivells de desigualtat. Es va contrastar la informació provinent de diferents tipus de fonts fiscals amb la proporcionada per sis-cents capítols matrimonials sobre dots. En segon lloc, Juli Moreno va presentar el treball «Inequality trends during ^{xiv} Century: the Dowry as an Indicator of Vic's Standards of Living», centrat en l'estudi de la desigualtat a l'àrea rural de Vic, en el període 1325-1347. L'autor, després d'analitzar amb detall prop de sis-cents dots, arriba a la conclusió que els individus sense mas són els que ofereixen els dots més baixos. Per tant, els dots semblen validar la idea que la desigualtat social a la regió rural de Vic a la Baixa Edat Mitjana vindria definida per la possessió d'un mas.

A continuació, Albert Reixach va presentar la seva comunicació «Inequality city of Girona, 1360-1520». El treball analitza l'evolució dels contribuents gironins entre els anys 1360 i 1570 i n'evidencia una caiguda importantíssima després de la Pesta Negra, corroborada pels testaments. L'autor va relacionar aquesta evolució amb la dels preus d'arrendament de les taxes sobre el blat i el vi, i un cistell de mercaderies, i una sèrie de preus de blat elaborada per ell mateix a partir de les dades de l'Almoïna. També va estudiar la continuïtat o la discontinuïtat d'individus i parents en els registres fiscals directes i va proposar diferents vies d'anàlisi de la mobilitat social d'alguns grups socials, entre les quals també va incloure l'estudi dels dots. Per últim, la comunicació signada per Rosa

Congost, Josep Mas i Rosa Ros portava aquest títol: «Marriage Market and Dowries in Societies with Impartible Inheritance (Northeastern Catalonia, c.1750-1800)». Va ser presentada per Josep Mas, que va insistir en la validesa dels dots com a indicadors de la desigualtat social. En el treball, es compara la distribució dels dots a les dues comarques empordaneses i la Selva, a partir de l'anàlisi de prop de tres mil capítols matrimonials, corresponents a quatre talls cronològics diferents, que van de 1769 a 1843. Les dades obtingudes mostren que els dots evolucionen de manera molt més favorable a les comarques empordaneses que a la selvatana, tant pel que fa a la distribució dels dots com pel que fa als dots dels grups més humils, els etiquetats com a «treballadors». Una de les claus d'explicació podria ser el diferent nombre de contractes emfitèutics concedits als treballadors en aquells mateixos períodes.



Una sessió a Göteborg.
Fotografia: Josep Mas.

Com va remarcar Lluís To en el moment de la discussió —i també alguns dels assistents— la sessió va posar de manifest les possibilitats d'explorar les desigualtats socials a partir de diferents fonts complementàries, entre les quals les fiscals i els dots. Aquestes darreres atorguen a l'àrea mediterrània una major singularitat. El fet que a les quatre comunicacions presentades es treballassin unes metodologies semblants també va ser ben valorat.

Alguns dels temes plantejats en aquesta sessió, com el relatiu a les etiquetes socials, o el relatiu a la validesa dels coeficients Gini per mesurar les desigualtats socials, van poder ser repesos durant el darrer dia del congrés, el dissabte 15 d'abril, i a la darrera franja horària, a la sessió que portava per títol: **The Inventories of the Rural Poor. What do they tell us?**, adscrita a la xarxa d'Història Rural, coorganitzada per Rosa Congost i Rosa Ros, i presidida per Christine Fertig, de la Universitat de Münster. Malgrat l'hora intempestiva en què es va dur a terme, que feia augurar una assistència mínima a la reunió, la sessió va aconseguir

■ trobades

reunir un nombre molt important d'investigadors interessats en el tema, que van seguir amb molt d'interès les tres comunicacions presentades.

El primer que va parlar va ser Henning Bovenkerk, doctorand de la Universitat de Münster, amb aquest tema: «Living on Alms in the Countryside. Material Culture of the Rural Poor. Northwestern Germany, 17th-18th Centuries». L'estudi partia de l'anàlisi de vuit-cents quaranta un inventaris *post mortem* de l'àrea preindustrial de Sassenbner, dels quals només cinc recollien l'expressió «lived on alms», reveladora de la pobresa més extrema; i va posar especial èmfasi en l'anàlisi del terç més pobre de cada tall cronològic, que, en general, va tendir a millorar la seva posició. Les dues comunicacions presentades per membres del Centre de Recerca d'Història Rural van treballar en la mateixa línia, si bé, com és sabut, els inventaris catalans, que no anaven acompanyats d'una valoració dels béns, no permeten el mateix tipus d'exercici. D'una banda, Josep Mas, en el seu treball abans esmentat, partint dels inventaris de la Selva durant la segona meitat del segle XVIII, va proposar establir l'índex de pobresa a partir del creuament de dos tipus de dades: el nombre d'habitacions de les cases i el nombre d'objectes de què es disposava. Finalment, Rosa Ros va presentar el treball signat per Rosa Congost,

Rosa Ros i Enric Sagner que portava per títol: «The Assets of those who had Almost Nothing. The Treballadors of North-eastern Catalonia in the 18th Century», que recull els resultats de l'anàlisi de prop d'un miler d'inventaris d'individus que responien a l'etiqueta de «treballadors» a les notaries de la regió de Girona, per diferents talls cronològics, que van de 1720-1729 a 1800-07. De la mateixa manera que es fa en un article que acaben de publicar a la revista *Rural History*, la presentació es va dividir en dues parts. A la primera, es van presentar les dades que mostren una certa millora en el grup social dels treballadors, a priori el grup social més humil de la regió, tant pel que fa a les dades sobre producció, com pel que fa a les dades sobre consum. A la segona, es van establir comparacions amb altres àrees europees.

En el debat, tant Christine Fertig com la majoria d'assistents, procedents d'àrees molt allunyades entre si, van insistir tant en la necessitat d'integrar l'estudi dels grups socials més humils en la problemàtica de les desigualtats socials, com en la conveniència de tenir en compte el paper que les diferències culturals podien jugar en els llindars de pobresa o de riquesa de les diferents realitats històriques analitzades.

Rosa Congost, Céline Mutos-Xicola,
Rosa Ros i Enric Sagner ■

■ estudis

Un projecte de tesi doctoral en història agrària de mitjans del segle XX

Les cartes del jove Fontana amb els professors Vicens Vives i Vilar (1956-1958)

El 28 d'agost de 2023 farà cinc anys que ens va deixar Josep Fontana. El proper octubre el Centre de Recerca d'Història Rural ha decidit dedicar el Seminari d'Història Econòmica i Social al llegat historiogràfic d'aquest historiador, de manera compartida amb el de Pierre Vilar, que va morir el 3 d'agost de 2003; és a dir, farà vint anys. En aquest article, he volgut recollir algunes dades que proven la importància que va tenir la història agrària en el procés d'iniciació a la recerca per part del jove Josep Fontana. En certa manera, el tema és conegut. Sovint s'ha dit —i el mateix Fontana ho havia

donat a entendre en algunes entrevistes— que el seu primer projecte de tesi doctoral havia girat entorn de la desamortització. Però la correspondència del jove Fontana amb qui se suposava que havia de ser el director de la seva tesi, Jaume Vicens Vives, mostra que les coses no van anar ben bé així. Les cartes, dipositades a la Biblioteca de la UdG, ens permetran seguir amb detall la formulació d'aquell projecte de tesi; i també veurem, gràcies a la carta de febrer de 1957 que acompanya aquest text (cedida pel mateix Fontana a l'Atelier Pierre Vilar), la importància que va tenir

la irrupció de l'historiador Pierre Vilar, des de París, en el diàleg entaulat entorn d'aquell projecte entre el professor i el deixeble barcelonins.

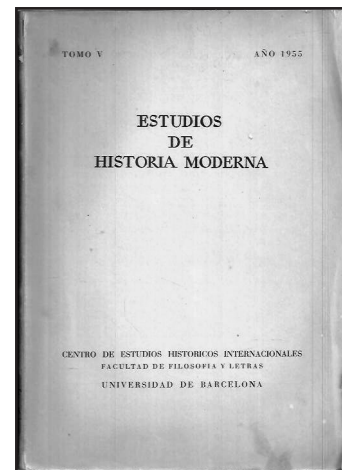
Josep Fontana escriu per primera vegada a Vicens Vives sobre el seu projecte de tesi doctoral l'octubre de 1956, des de Liverpool, on estava realitzant una estada acadèmica. Abans, la mateixa correspondència dona pistes sobre el que havia estat el seu primer treball acadèmic important: la seva tesina, entorn de les relacions comercials de Barcelona durant el segle XVII. Fontana havia viscut un episodi amarg, acadèmicament parlant, en relació a aquest treball: Vicens Vives, que valorava el treball que ell havia dirigit, no havia pogut evitar que el tribunal, del qual ell formava part, li concedís només un notable. Aquest trasbals no havia impedit que Fontana preparés a Liverpool la publicació del treball en forma d'article, per a la revista *Estudios de Historia Moderna*, fundada i dirigida pel mateix Vicens Vives. Tanmateix, quan comença a pensar en una futura tesi doctoral, ni el comerç ni el segle XVII semblen ser les seves prioritats. Fontana pensa en el segle XIX i en termes d'història agrària; en concret, entorn de la propietat de la terra. Ho podem veure a la carta de Fontana del dia 27 d'octubre del 1956, la primera on parla de la seva voluntat d'iniciar un doctorat:

«I ara una pregunta. Estic pensant en un tema per a una tesi doctoral i n'hi ha un que m'entusiasma (se'm va acudir l'altre dia, nedant a l'esplèndida piscina de Dovecot) i és el de la distribució de la terra a l'Espanya del segle XIX. Tema empeltat de geografia i d'economia, difícil, però apassionant. Ara, però, ve la pregunta. Hi hauria possibilitat d'obtenir informació sobre el tema de la propietat de la terra, per part dels organismes oficials (cadastres, etc.) o és un de tants temes intocables a Espanya?

Pot vostè indicar-me les possibilitats que hi hauria de fer aquest tema (Repartiment de la terra a Espanya= s. XIX o mig XVIII i mig XIX) com a tesi? Li agrairé extraordinàriament la informació».

La resposta de Vicens Vives la trobem en la carta del 7 de novembre i és clarament positiva, si bé considera que caldrà acotar el tema. En aquesta carta veiem que és Vicens qui li recomana, com a projecte de tesi, el tema de la desamortització:

«El tema de la propietat de la terra en el segle XIX a Espanya, és excessivament ambiciós. El seu interès és primordial i caldria tenir-lo sempre present per a qualsevol intent de reconstrucció històrica d'aquella centúria. Ara bé, cal començar per l'època de transformació territorial de les lleis de desamortització de 1837 i 1855. Li aconsello, doncs, que tingui present aquest tema, pel qual hi ha abundosa bibliografia i polèmica, així com disposicions diverses, en els Butlletins Oficial i Provincial que es varen crear per registrar la desamortització. També podria investigar les Delegacions d'Hisenda on el material és important. Ignoro la situació actual dels Arxius de Madrid; no cal dir que hi haurà papers a les Corts i al Ministeri de Finances. Celebro que tingui l'ardiment d'escometre aquest tema com a Tesi Doctoral».



Coberta de l'obra *Estudios de Historia Moderna*.



Jaume Vicens Vives al seu estudi.
Fotografia: Arxiu fotogràfic de la família Vicens Vives.

Fontana no sembla acontentar-se amb la proposta i el comentari de Vicens Vives. Aquests són els dos primers paràgrafs de la carta del 16 de novembre:

«Naturalment que el tema de la propietat de la terra al XIX és excessivament ambiciós i que jo només penso en agafar-me en algun aspecte (en el temps, en l'espai o en la matèria) per a una tesi doctoral. Li agrairé cordialment qualsevol suggerència sobre aspectes accessibles i interessants. De totes maneres, el planteig de la seva carta em fa témer que vostè s'interessa més pels mecanismes polítics que per les realitats econòmiques, socials i humanes que hi ha a la base. M'equivoco?»

«Ardiment? No. Estic a la llinja dels meus 25 anys, que compliré la setmana entrant i em sento impacient de començar a rendir alguna utilitat. Espero i desitjo que els meus propers 25 anys siguin mes plens i fructífers, més actius, que els primers, tan miserablement perduts sense haver aconseguit ni tan sols una formació adequada. (Aquí a L'pool dedico hores i hores a llegir, amb autèntica fam, per a omplir els buits en la meua formació: Ronsard, Càtül, "Erasme d'Espagne", llibres d'art...).».

na cosa com això: analitzar l'evolució de la història agrària catalana entre dues dates del segle XIX (a fixar), examinant el paper que hi juguen el clima (caldría estudiar: temperatures màximes i mínimes, pluviositat, número de dies de pluja, número de glaçades i distribució de les mateixes al llarg de l'any, etc. Tot això pot fer-se —i per tot Catalunya— però ara seria molt llarg d'explicar), els factors econòmics (preus dels productes agrícoles, estímul del transport i dels nous mercats, crèdit...) i els tècnics (plagues, nous mètodes de cultiu). I així podria destriar-se amb més seguretat el paper que correspon als canvis en el repartiment de la propietat. Això no són —ni de lluny— idees definitives, però m'agradaria parlar-ne amb vostè quan torni a Barcelona aquest Nadal (hi seré del 17 de desembre de 1956 al 15 de gener de 1957). Seria possible? Hauria de molestar-lo massa concedir-me una estona?»



El funeral de Jaume Vicens Vives a La Vanguardia.

Vicens intenta convèncer Fontana del tema de la desamortització, tot defensant-se dels comentaris de Fontana, a la carta del 24 de novembre de 1956:

«No cregui que planteji políticament l'afer de la desamortització. El que m'interessa és examinar la transferència de propietat com a motiu de la ruptura de l'estructura econòmica espanyola de mitjans del segle XIX».

Però professor i alumne, com els solia passar en tants altres temes, no s'acabaven de posar d'acord i la discussió va continuar a les cartes següents. El 2 de desembre de 1956, Fontana intenta explicar una mica millor per allà on ell creu que podria anar la seva recerca. Novament veiem que no vol limitar-se a l'estudi de la desamortització:

«Questió tesi doctoral: dia a dia les meves idees respecte al tema s'ordenen i aclareixen. L'estat de la cosa en aquests moments (11h.39m. de la nit, G.M.T.) és el següent: penso que el millor seria fer un estudi aprofundit sobre Catalunya, que podria servir de nucli a futurs estudis sobre la resta d'Espanya. Per estudi aprofundit vull dir algu-

El 10 de desembre, Vicens li confirma que el podrà rebre durant les vacances de Nadal, amb excepció dels cinc dies de vacances entre el 26 i el 31 de desembre que es pren cada any; i li subratlla que, quan el vegi, espera «tenir un llarg canvi d'impressions». No sabem com va anar la conversa en el període nadalenc, però sí que sabem que, quan, a finals de gener, Fontana escriu a Pierre Vilar sobre el seu projecte, no s'havia limitat al tema de la desamortització. No ho havia pas fet d'amagat de Vicens, qui li havia proporcionat l'adreça de París a la carta del 24 de gener de 1957. El 4 de març de 1957, quan Josep Fontana torna a parlar a Vicens de la futura tesi doctoral, li comunica que la veu molt més clara gràcies a la carta que ha rebut de Pierre Vilar.

«Espero venir a Barcelona els primers dies d'Abril i poder dur-li les fotocòpies dels "Statistical Abstracts". Llavors li parlaria de la tesi —que ara ja sé ben bé com enfocar i en la qual estic treballant de ferm. No li negaré que una extensa carta del Sr. Pierre Vilar, plena d'idees, m'ha ajudat també a clarificar les meves».

I, a la darrera carta que tenim documentada sobre aquell tema, del 9 de març de 1957, Vicens li respon:

«Comprovo amb satisfacció com progressa en els seus treballs. Realment el contacte amb Pierre Vilar és sempre fructífer i em plau moltíssim que hagi tret tan bones orientacions. Espero conèixer-les quan vostè vingui aquí pel mes d'abril».

Cal dir que els comentaris de Vicens sobre Vilar no havien estat sempre tan positius. La correspondència revela tant l'admiració de Fontana per Vilar com alguns desacords evidents amb Vicens respecte de l'obra de l'historiador occità. En concret, respecte l'article que Vilar acabava de publicar a *Past & Present* sobre la formació del capitalisme. Així, el desembre de 1956, des de Liverpool, Fontana, escriu: «Em vaig passar potser tres hores per llegir les 20 pàgines (amb 85 notes) de l'article de Vilar. És espès; però importantíssim». El 24 de febrer de 1957, Vicens escriu a Vilar: «La lectura detinguda de l'article de Vilar m'ha convençut que s'hi troba més el doctrinari que l'historiador». Segurament Vicens encara no sabia que Fontana ja havia rebut aquella carta que recordaria sovint, i que ara reproduïm aquí, traduïda del francès. Com podeu veure en llegir-la, Vilar li confiava tot un programa de recerca d'història agrària, que «somniava», és a dir, que considerava difícil de fer, i que anava molt més enllà de la desamortització. La carta revela no només la gran complicitat sorgida entre Vilar i el jove deixeble de Vicens en aquell primer contacte, sinó també el reconeixement de Vilar cap a un deixeble format a Barcelona per Vicens i, per tant, el reconeixement per Vicens. Fontana, per la seva banda, va trobar en la carta de Vilar l'ajut i els ànims que no acabava de trobar en Vicens. I quins ànims! Vilar considerava no només que ell seria capaç de fer el que altres historiadors catalans, com l'exiliat Bruguera, d'origens emporquesos, no estaven en condicions de fer, sinó que podria fer allò que encara no s'havia aconseguit fer a França, malgrat que ens trobem en el moment de màxim prestigi de l'escola historiogràfica francesa.

Fontana tardà molt anys a defensar la seva tesi sobre *La quiebra de la monarquía absoluta*, que ja no podria dirigir Vicens, però és possible que durant cert temps encara donés voltes a aquell projecte de tesi. Així, a Mallorca, on a la tornada de Liverpool va fer el servei militar, va passar unes quantes setmanes buidant els llibres de salaris agraris —masculins i femenins— d'un convent de començaments del segle XIX. Avui segueixo aquella documentació a

partir dels treballs d'en Gabriel Jover, que n'ha completat el buidatge. A les cartes de 1958 li diu a Vicens que ja li'n parlarà quan torni, perquè li sembla que aquella informació és molt interessant. Les incursions directes en els temes d'història agrària duraren almenys fins al 1962. Per afirmar-ho, ens basem en les tres publicacions d'història signades pel jove doctorand —que ja exerceix com a professor ajudant d'història econòmica a Barcelona— entre 1960 i 1962, de vegades sota el pseudònim Ferran Costa, de contingut històric. Val la pena referir-s'hi. En el primer cas, es tracta de la contribució presentada a la Primera Conferència d'Història Econòmica, celebrada a Estocolm l'any 1959, que porta per títol «La gran propiedad agraria de los conventos españoles a comienzos del siglo XIX», i inclou moltes referències a Mallorca i a les possibilitats dels llibres de comptes dels convents. Les seves paraules inicials expressen la voluntat de continuar treballant sobre aquell tema en el futur:

«En estas páginas exponemos esquemáticamente algunos de los primeros resultados —forzosamente provisionales— de un estudio sobre las explotaciones agrarias de las comunidades religiosas españolas en los casos que precedieron a su desaparición en 1835. Estos resultados se basan en datos documentales referentes a Cataluña y a las Islas Baleares —más tarde serán ampliados, estudiando el resto de España— pero parece que en buena parte son válidos para todo el país».

El mateix volum va recollir «Croissance économique et analyse historique», un text emblemàtic on Pierre Vilar exposa el seu programa d'Història Total, i el text «La industrialización y el desarrollo económico de España de 1800 a 1936», de Jaume Vicens Vives.

Els altres dos textos, signats com a Ferran Costa, van ser publicats a la revista *Nous Horitzons* els anys 1961 i 1962, després d'una sentida nota necrològica sobre Vicens Vives publicada l'any 1960. Fontana, militant del PSUC des del 1957 —és a dir, des del seu retorn de Liverpool— va jugar un paper important en el llançament de la revista. En l'article aparegut el 1961, que porta per títol «Per a una història de l'explotació de treballadors agrícoles», Fontana reivindica, a partir d'alguns exemples del segle XVII i del segle XVIII, l'estudi de les condicions de vida d'un sector poc present, diu, en





Tot això a mi m'ha resultat estranyament familiar. No només perquè els temes de què tracta aquell primer i frustrat projecte de tesi doctoral, en un període que correspon al de la meua vinguda a aquest món, són precisament temes als quals he dedicat molts anys de la meua vida acadèmica; sinó també perquè, poc després de presidir el tribunal de la meua tesi, l'any 1988, Fontana em va fer entrega dels papers groguencs que contenien el buidatge d'aquella documentació con-

Rosa Congost ■

Mes	Número jornals	H N	Expendit	Triball	Pena per jornal	Pena global	Observacions
				1801			
I	10			provar a la ciutadella	-9	4-10	
	10			collir arbres	-4	2-	
	3			reubar arbres	-34	10-	
2 (16)				parar més al llc	-2	-4	
	2			carrer en claustrat	-4	8-	
	1			collir arbres	-4		
	9			[interrompida claustrat]	-26		
	8			del temut i tractat	-3	2-10-6	
	35			per entretenir el cer	-22		
	152			en xarxa en el collat	-24	18-2-2	
		(H)		en, fent el temut			
		(H)		entornar les fonses	-6-2	17-17-8	
	21	(H)		entornar la ciutadella en aigua			
				de la mitja granteria del			
				collat pel en canya	-7	7-7	
	15	N		expedient de dita ciutadella	-58	4-5	

No.	Altura m Inch	Sex	Equilibrado	T. de la c. de la	Temp. del suelo	Temp. del aire	Observaciones
1801							
I	10			Andrés a la c. de la	-4	4-10	
	10			Andrés a la c. de la	-4	2	
	3			Andrés a la c. de la	-4	10	
	2 (1)			Andrés a la c. de la	-2	-4	
	2			Andrés a la c. de la	-4	-8	
	1			Andrés a la c. de la	-4		
	9			Andrés a la c. de la	-2-6		
	35			Andrés a la c. de la	-3-6	12-16	
	35			Andrés a la c. de la	-2-6		
	152			Andrés a la c. de la	-2-6	18-22	
	5 (1/2)	H		Andrés a la c. de la	-2-6	12-18	
	2 (1/2)	H		Andrés a la c. de la	-2-6		
	1 (1/2)	N		Andrés a la c. de la	-7	7-7	
	4			Andrés a la c. de la	-4	4-5	
	3			Andrés a la c. de la	-1	1-4	
	4			Andrés a la c. de la	-8-6	15-6	
				Andrés a la c. de la	-3		
				Andrés a la c. de la	-1-8		
				Andrés a la c. de la	-1-8		
				Andrés a la c. de la	-10		
1802							
II	1			Andrés a la c. de la	3-8		
				Andrés a la c. de la	1-3-4		
	21			Andrés a la c. de la	2-8	2-8	
	31			Andrés a la c. de la	2-8	4-10-8	
				Andrés a la c. de la	3-15		
	52 (1/2)			Andrés a la c. de la	2-8	6-12-3	
	60 (1/2)			Andrés a la c. de la	2-8	8	
	3			Andrés a la c. de la	6	2-2	
	20 (1/2)			Andrés a la c. de la	7-16	12-14	

12

Carta de Pierre Vilar a Josep Fontana

París, 12 de febrer de 1957.

Estimat amic:

Permeti'm anomenar-lo així, com a català, com a alumne del Dr. Vicens, i com a autor d'una carta que m'ha commogut especialment, trobant algunes de les meves preocupacions més habituals, i més especialment aquelles que m'absorbeixen aquests dies, en el moment en què estic acabant dos articles de mètode general, un per a la revista *La Pensée*, un altre per als *Annales*.

Vostè planteja amb emoció —i a la vegada amb raó— la qüestió elemental del nostre ofici d'historiador, aquella que la lliga a la nostra vocació d'homes.

Si jo no cregués la ciència històrica capaç d'explicació i d'evocació davant la desgràcia humana i la grandesa humana (amb, en el fons, la gran esperança d'alleugerir l'una i ajudar l'altra) no passaria pas la meua vida entre les xifres i els protocols.

Però, com vostè diu, i sent perfectament, si nosaltres anéssim a la recerca de l'home només amb vagues bons sentiments i una intenció de literatura, això afegiria a la inutilitat una certa pretensió antipàtica. No és pas una ciència freda, però és una ciència, el que volem.

Jo també he passat com vostè per vies decebedores de la geografia, de l'economia més o menys «pures». M'ha portat més temps que a vostè, perquè vostè viu en un món intel·lectual prou renovat, mentre que la meua generació ha hagut d'assajar moltes coses i formar-se més enllà dels mestres.

No em sap pas greu ni d'haver estat geògraf, ni d'haver-me interessat, encara que només fos una mica, per l'economia. Convé saber destriar, en el problema que un planteja, les constants geogràfiques d'on surten certes diferenciacions, certes obligacions que només se superaran a llarg termini; també convé saber plantejar els problemes de creixement, d'estagnació, de demografia, d'inversions, d'estructures socials, i saber-los plantejar teòricament de manera sòlida.

Cal també ser pacient i voler ser erudit, anar a les fonts directes, abandonar les opinions ja fetes, i estudiar les xifres, o les corbes.

De cap manera convé quedar-se aquí. Cal buscar els documents descriptius i subjectius, sempre que siguin ben escollits; i bolcar-se decididament en l'estudi espiritual de les contradiccions —molt particularment de les contradiccions de classe— i dels conflictes polítics, o religiosos, en tant que tradueixen (com fan sempre d'alguna manera) el social.

Però vostè ja ho sap, tot això. Com es pot aplicar al seu tema del camp espanyol?

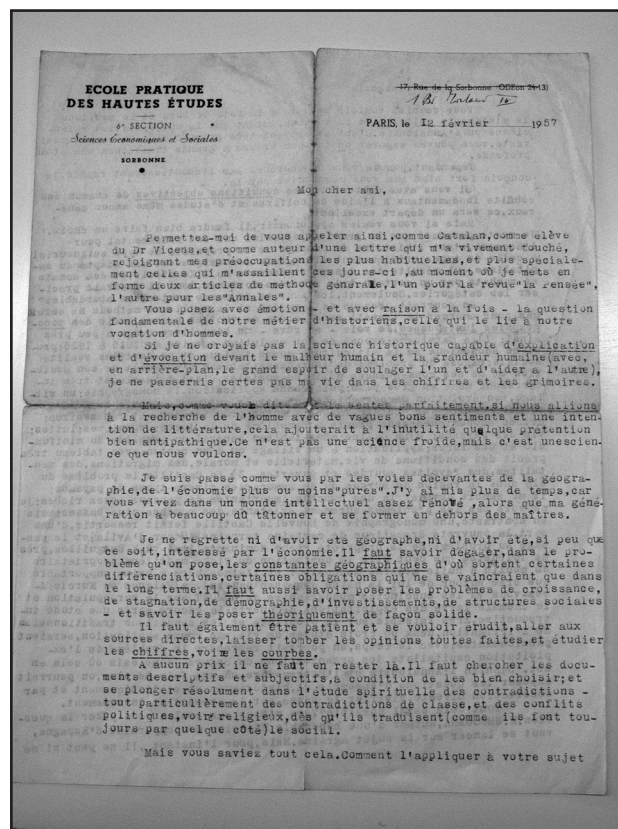
Sembla que voldria prendre a la vegada el Nord i el Sud, per tant el minifundi gallec i la rabassa catalana, el sobrepoblament valencià i Andalusia. És evidentment molt. I, en un marc tan ampli, podria esbossar un quadre amb grans pinzellades, però no fer-ne un estudi profund.

Tot i així, ja que no busca una solució ràpida, em sembla bé començar per aquí.

Si aconsegueix desbrossar les condicions objectives de cadascun dels conflictes fonamentals amb l'ajut de xifres i d'estudis, encara que siguin generals, serà un punt de partida excel·lent.

Però, si vol aprofundir una mica, haurà de fer una tria. Continuo persuadit que el gran tema, aquell que és fonamental per a Espanya, és la història del pas de la propietat senyorial a aquella de tipus jurídicament lliure, però econòmicament mal adaptada al capitalisme, que resulta de les desamortitzacions del segle XIX, i de les compres i redempcions fetes per un cert tipus d'homes rics, dels quals caldria precisar les categories. Ara bé, les fonts massives, per aquest tipus d'estudi, són accessibles?

Podríem preguntar-nos també si el millor mètode no podria ser, per escurçar el treball sense perdre de vista els homes, el de les monografies juxtaposades. Veig



Instantània de la carta de Pierre Vilar a Josep Fontana. Fotografia: Atelier Pierre Vilar.

—en somnis— un bell llibre concebut així:

1) Catalunya: exposició de la seva evolució agrària de 1815 a 1936; problema econòmic de la viticultura com a típic d'una certa realitat social; exposició del problema de la rabassa; quadre conjunt de la seva evolució i de les seves conseqüències politicosocials. És factible, i molt interessant fins i tot a grans trets; després, com a aplicació, la monografia; un poble, la seva evolució demogràfica, cadastral, cultural, des del segle XVIII; hectàrea per hectàrea, relacions entre propietaris i rabassaires; sentit precís del problema de la terra; organismes; lluites; vides de pagesos; 2) Galícia: mateix marc general del problema del minifundi i dels *foros*; aplicació a un poble o a un veïnat; amb un quadre molt precís de les condicions de vida, material i moral, de les migracions, de les mentalitats, de les revolucions sordes i obertes; 3) Castella: el problema del blat a la regió de Burgos o Zamora; els diversos tipus de pagesos; allà em sembla endevinar capes de pagesos força rics; no veig els problemes, que segur que existien, de les classes baixes; però en contrast una monografia de Castella la Nova faria ressorgir, d'una banda, la pobresa extrema d'alguns territoris (entorn d'Àvila) i el pas al problema de la propietat rica dominant (he vist, a Burguillo, prop de Toledo, el que pot ser el domini d'un ric madrileny propietari d'un molí d'oli modern monopolitzador, i l'atmosfera gairebé insuportable que crea entorn d'ell l'odi del pagès pobre); 4) València o Múrcia: ha vist vostè les succintes monografies de DUMONT sobre la sobrepoblació i l'atur larvat de les explotacions d'horta?: també aquí, després d'un estudi introductori, molt factible, sobre la propietat i les condicions tradicionals de la irrigació, dos o tres estudis de poble, com a aplicació, serien apassionants; amb el temps, es podria reprendre el problema de l'explotació capitalista de les organitzacions del Se-gura. No sé què se'n sap d'això.

5) Finalment, l'Andalusia i l'Extremadura, on, una vegada més, es podrien exposar les qüestions de conjunt i, històricament, estadísticament i per observació directa, fer viure el passat pel present i inversament.

Tot això és possible? Vostè no és l'únic a plantejar-ho. El senyor BRUGUERA, autor d'una honorable *Histoire Contemporaine d'Espagne*, vol treballar el tema agrari. Però, de moment, ell no vol tornar a Espanya, i per tant només li he pogut aconsellar treballar sobre les fonts impreses consultables fora del país. A més, el crec molt treballador i apassionat, però el veig insuficientment preparat a la base. No és pas el seu cas amb estudis realitzats a prop de Vicens.

Miri doncs si la meua idea de combinar l'estudi global amb una primera aproximació i l'estudi microscòpic aprofundit a manera de mostreig i d'experiència li sembla aplicable. És una idea que aprecio molt, en el sentit que, massa sovint, els dos mètodes s'apliquen separatament. Miri la nostra història econòmica francesa. Hi ha el tipus Labrousse, on es pot veure tota la França en un segle, purament en xifres. Hi ha el tipus Léon, on es pot veure una indústria en el seu detall, i la seva província, però gairebé separada de la resta del món. I hi ha el tipus Goubert, que fa l'estudi microscòpic, excel·lent, perfecte i viu, sobre els pobles del Beauvais, però amb un horitzó massa limitat, a parer meu.

Pel que fa a mi, vaig preconitzar a Roma la combinació dels dos esforços: les grans corbes macroscòpiques de conjuntura, per situar les qüestions, conèixer els grans repartiments i els grans moviments de creixement o de declivi de les economies; i l'observació sobre explotacions o pobles, a nivell microscòpic, per l'estudi de la naturalesa (i ja no de les dimensions) d'un fenomen, i de retruc, per contacte, de la vida.

Com que vostè sembla buscar la seva via en aquest sentit, m'he permès, amb una mica de retard —que m'excusarà— aquesta llarga epístola.

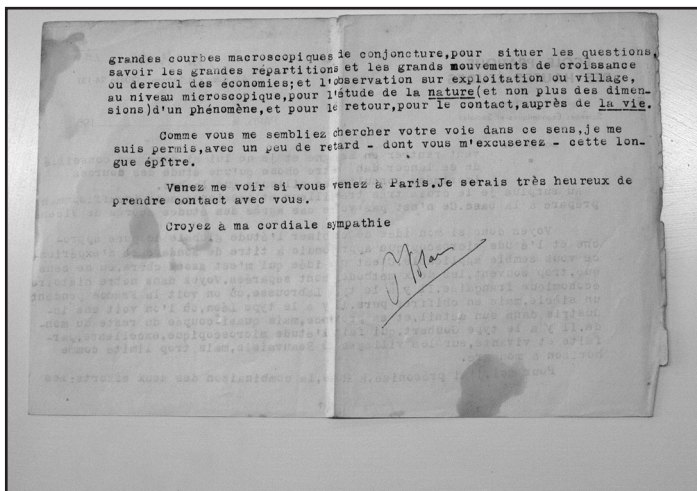
Vingui a veure'm si ve a París. Estaré content de prendre contacte amb vostè.

No dubti de la meua cordial simpatia.

Pierre Vilar

Traducció de Rosa Congost

Instantània de la carta
de Pierre Vilar a Josep Fontana.
Fotografia: Atelier Pierre Vilar.



Samuel Garrido (1958-2022): una mirada profunda a les institucions econòmiques, l'acció col·lectiva i el poder dels febles

Ara ja fa un any, el juny del 2022, ens va deixar Samuel Garrido, catedràtic d'història econòmica de la Universitat Jaume I i membre de l'Associació d'Història Rural. Des del *Mestall* volem recordar-lo amb la traducció de l'article signat pels amics i socis Salvador Calatayud, de la Universitat de València, i Jordi Planas, de la Universitat de Barcelona, publicat a la revista *Historia Agraria* l'agost del 2022.

Escrivim aquesta semblança de Samuel Garrido després de pocs dies de la seva defunció, el 22 de juny de 2022, i encara sota l'impacte terrible de la notícia. Tot just acabada una primavera trista per als qui vam seguir l'evolució de la malaltia i sota el cel d'aquesta planúria eternament verda de la Plana Baixa, que ell tant va estimar, s'interrompia una obra sens dubte important per a la història econòmica del nostre país. I quedaven sense realitzar molts projectes que havia previst abordar individualment o en col·laboració.

Samuel Garrido, nascut a Vila-real, es va doctorar el 1993 en Geografia i Història per la Universitat de València, amb la tesi *El sindicalisme catòlic agrari al País Valencià (1906-1923)*. Després d'impartir classes d'Història Econòmica a la Facultat d'Economia de València, a principis dels anys 1990 va obtenir la titularitat i, més tard, la càtedra a la Universitat Jaume I de Castelló, on exercia el seu magisteri. Així mateix, va ser professor visitant a la Universitat de Bolonya (2002), la London School of Economics (2007), la Universitat de Califòrnia a Davis (2008) i l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París (2018-2019).

Va dedicar els seus treballs inicials al cooperativisme i va contribuir a renovar aquesta temàtica mitjançant l'aplicació de plantejaments teòrics sobre el capital social i la cooperació. Aquesta primera etapa de la seva investigació es va plasmar en dos llibres: *Los trabajadores de las derechas. La acción social católica en los obisposados de Tortosa y Segorbe, 1877-1923* (1986) i *El sindicalismo católico a la Safor, 1900-1936* (1987). El seu tercer llibre fou fruit de la seva tesi doctoral i duia el títol *Treballar en comú. El cooperativisme agrari a Espanya, 1900-1936* (1996). A partir de l'estudi del cas valencià, hi presentava una nova visió del cooperativisme agrari a Espanya, també present en diversos articles i capítols de llibres. El seu punt més destacat va ser l'estudi del

cooperativisme en relació amb els interessos dels petits i mitjans agricultors, desmarcant-se de la interpretació dominant del sindicalisme catòlic-agrari, que en feia un instrument de subordinació política del camperol als interessos dels grans propietaris.

A partir de l'anàlisi del seu territori més immediat publicaria, més tard, dos llibres més: *Cànem gentil. L'evolució de les estructures agràries a la Plana de Castelló, 1750-1930* (2004) i *La Comunitat de Regants de Burriana* (2010); aquest darrer en coautoría amb Manuel Vicent Balaguer. En el primer, analitzava la pervivència del conreu del cànem a l'horta de Castelló, al mateix temps que s'expandia el conreu del taronger a la comarca. Com a resultat, ofería una suggeridora anàlisi dels complexos factors que intervenien en la substitució de conreus. Més tard, abordaria de forma monogràfica les característiques del sector taronger valencià en el context del mercat mundial de cítrics.

La seva obra es publicà, inicialment, en revistes acadèmiques espanyoles, com *Revista de Historia Económica*, *Recerques*, *Afers*, *Estudis d'Història Agrària*, *Investigaciones de Historia Económica*, *Ayer*, *Hispania*, *Historia Social*, i naturalment *Historia Agraria*. Samuel Garrido era membre, actiu i com-



Samuel Garrido.
Fotografia: Autoria desconeguda.

■ l'Associació

promès, de la Sociedad de Estudios de Historia Agraria (SEHA) des dels inicis i va formar part del consell de redacció de la seva revista des de 2014. De fet, n'exercí com a coeditor des de l'any 2015 a 2019. Ben poc abans de morir, encara va enviar un nou article a aquesta revista.

La seva aproximació als fets econòmics comprenia sempre una preocupació pel rerefons social. Això el va portar a interessar-se per les institucions econòmiques en un sentit ampli. Des del punt de partida centrat en el cooperativisme agrari, la seva trajectòria investigadora es va desplegar, amb una coherència notable, vers altres formes d'acció col·lectiva: la gestió del regadiu comunitari, els contractes d'arrendament de les hortes valencianes, la parceria i la rabassa morta. En tots aquests àmbits, va mostrar les múltiples formes de combinació entre el consens, la cooperació i el conflicte social. Molt aviat, va incorporar les aportacions de l'obra d'Elinor Ostrom, no només pel que fa a l'estudi de les institucions del regadiu valencià (en un inspirador article publicat a *Historia Agraria* l'any 2011, reeditat en un llibre publicat el 2017 per Routledge), sinó, en general, pel que fa a les seves anàlisis de l'acció col·lectiva. Així, va argumentar amb rigor la capacitat d'agència de les classes mal anomenades «subalternes» i les fortaleces de les institucions de gestió comunal enfront dels comportaments oportunistes (*free rider*).

una banda, un domini poc comú de la literatura internacional sobre aspectes teòrics com l'acció col·lectiva, la cooperació, el capital social o la gestió de béns comuns. Per l'altra, una atenció minuciosa a un gran volum de dades empíriques, tractades en ocasions mitjançant mètodes econòmics. La teoria li servia per aclarir aquestes dades, de manera imperceptible, amb un estil gens enfàtic, sovint desplegant argumentacions a partir de preguntes successives i encadenades amb un estil expositiu molt personal.

Mitjançant aquest mètode, Samuel va arribar a renovar cadascun dels camps d'estudi abordats. Dos exemples poden resultar significatius. En estudiar l'arrendament a les zones de regadiu mediterrani —influït inicialment per les anàlisis de Jesús Milán en aquest terreny—, va trobar que les millores realitzades pels conreadors podien convertir-se en el centre de la relació social que s'establia en cedir la terra a canvi d'una renda monetària. Acumular millores generà «drets» de propietat no escrits, que acabarien facilitant l'accés a la terra per part dels arrendataris. Pel que fa a la gestió de l'aigua en els regadius comunitaris, va destacar-ne els mecanismes decisius: limitar l'extensió de l'àrea regada, en un context d'escassetat d'aigua, era fonamental per a l'èxit de la gestió col·lectiva. Aquesta, a més, va poder tenir lloc en contextos de desigualtat social en el repartiment de la terra i l'aigua. En una original aplicació del concepte de les «armes dels dèbils», assenyalà que els interessos dels exclosos de la direcció de les sèquies havien de ser tinguts en compte per les elits directives. I això perquè el descontentament dels regants podia ser letal per a les infraestructures fràgils, el funcionament eficient de les quals exigeix el consens de tots els usuaris.

Des del moment en què va emprendre aquest diàleg entre una sòlida base teòrica i una exhaustiva disponibilitat de dades, la difusió internacional dels seus treballs adquirí un ritme accelerat. En poc més d'una dècada, els seus treballs van aparèixer a revistes com *Rural History*, *Economic History Review*, *Journal of Agrarian Change*, *Explorations in Economic History*, *European Review of Economic History*, *Research in Economic History*, *Agricultural History*, *International Journal of the Commons*, *Business History* o *Cliometrica*. De vegades, a raó de dos o més articles l'any.

D'altra banda, no refusà l'exploració de les seves temàtiques d'estudi en altres països europeus, la qual cosa sol ser inusual entre nosaltres. Fruit d'això, són el

Fotografia: Associació Socarrats (Vila-real).



En la nostra opinió, el que dona a les seves anàlisis una gran capacitat explicativa és la manera d'ajuntar de manera molt eficaç dos aspectes fonamentals. Per

seu treball sobre el paper de la parceria a la viticultura francesa, publicat a *Economic History Review* (2017), i l'estudi sobre les condicions contractuals de l'arrendament a Gran Bretanya, publicat a *Explorations in Economic History* (2011).

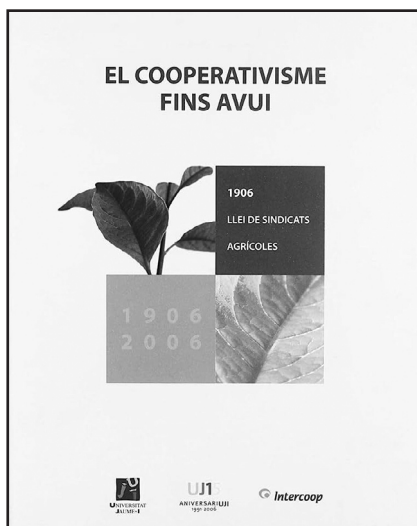
Samuel Garrido professava un marcat escepticisme sobre la repercussió social del nostre treball com a historiadors. De manera sorprenent, però, aquest dubte es traduïa en un estímul per extreure el rigor a la tasca investigadora, la formulació de preguntes noves i un treball incansable de recerca de dades. Amb l'edat, lluny de buscar una posició més còmoda, va redoblar el treball de camp: recorregué els arxius municipals de petites localitats catalanes a la recerca de les petjades de la rabassa morta o multitud d'arxius departamentals francesos per documentar la seva interpretació dels contractes de parceria. En moltes ocasions, acompanyat i ajudat per la Carmen, la seva companya i el seu suport constant.

Força aliè a l'afectació acadèmica, la passió per la història semblava formar part de la seva actitud vital, de la seva manera de fer en societat i de la seva idea

de l'amistat. Potser perquè la major part de la seva obra, tan oberta al món, es va gestar al seu maset de Vila-real, a la vora de l'hort, de la verdor perenne dels tarongers i sota el rumor de l'aigua de les sèquies.

Salvador Calatayud i Jordi Planas ■

Article original publicat a *Historia Agraria*, 87, agost 2022, p. I-IV. «Samuel Garrido (1958-2022): Una mirada honda a las instituciones económicas, la acción colectiva y el poder de los débiles».



Pere Pascual i Domènech (1945-2023): la saviesa, el compromís

El passat 19 de febrer va morir Pere Pascual Domènech, catedràtic d'història econòmica de la Universitat de Barcelona i membre de l'Associació d'Història Rural des dels seus inicis. Hem demanat a l'amic i soci Miquel Gutiérrez Poch, col·lega del seu mateix departament, unes pàgines que ens ajudin a mantenir viu el seu record.

La meua intenció quan se'm va encarregar aquest obituari fou desarmar-lo de referències personals. No n'he sabut. Poques vegades m'ha costat tant posar-me a escriure. Ha estat per a mi un encàrrec difícil i dolorós. És impossible no tenir presents els quaranta anys de coneixença i col·laboració, primer al Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada des de l'any 1982, després al departament d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona, a partir de 1989. La nostra darrera trobada fou just un parell de setmanes abans del seu traspàs, tot embastant les línies mestres d'un projecte en què tots dos estàvem implicats: una història d'Igualada.

Pere Pascual durant una entrevista el desembre de 2021. Fotografia: Marc Vila.



■ l'Associació



Pere Pascual, Enric Saguer i
Rosa Congost. Fotografia:
Autoria desconeguda.

De fet, però, havia llegit l'obra del Pere abans de conèixer-lo personalment. La meua primera lectura dels seus treballs va ser tot essent estudiant a la facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona. Dos articles seus em van impactar: «Carlisme i societat rural, la Guerra dels Set Anys a la Conca d'Òdena (La visió d'un pagès: Martí Vidal, de Gallardes)» (1980) i «La masia: autoconsum, circulació monetària i exacció fiscal (1833-1847)» (1981). Van ser un alè d'aire fresc en una facultat on els referents per a un jove aprenent d'historiador eren escassos.

Nascut a Igualada el 1945, la trajectòria acadèmica de Pere Pascual no fou fàcil.

Acabats els seus estudis primaris va treballar com a aprenent a una fàbrica de gènere de punt. Després va iniciar uns estudis professionals vinculats a aquesta activitat. Als 18 anys va veure que això no l'omplia. En paral·lel, va iniciar un marcat activisme polític que va tenir com a eina de suport una lectura intensa sobre temes històrics. En aquella època va contactar amb en Joan Mercader i Riba, igualadí, deixeble de Jaume Vicens Vives i fundador del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada l'agost de 1947. Les converses amb en Mercader, quan venia de Madrid, on treballava al CSIC, tenien la virtut d'«engrescar els seus interlocutors vers el món de les lletres i de la història», com ell afirmava en un treball sobre el mateix Mercader. La seva vocació fou tan forta que va decidir estudiar història i accedir a la universitat a través de l'examen per a majors de vint-i-cinc anys. A aquelles proves hi havia en Josep Fontana, un dels seus mestres. Així les coses, va començar els estudis de Filosofia i Lletres a la Universitat Autònoma de Barcelona, on es va llicenciar el 1975 i va fer una tesina sobre la mineria a Espanya. Entre els anys 1975 i 1983 va realitzar la recerca sobre la seva tesi doctoral: *El ferrocarril en Cataluña (1848-1866). Estudio sobre las causas que determinaron el colapso de los ferrocarriles catalanes como negocio capitalista*. La tesi fou dirigida per Jordi Nadal i Oller, un altre dels seus mestres.

Defensada el 1984, va obtenir l'excel·lent per unanimitat, *cum laude* i premi extraordinari del curs 1983-84. La seva principal troballa va consistir en què el capital propi fou l'impulsor de la xarxa ferroviària catalana. Anys després, la seva tesi li va servir de base per a dos llibres: *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la red ferroviaria catalana* (1999) i *El ferrocarril a Catalunya (1848-1935). Una història de la seva explotació* (2 vols., 2016). Als llibres, s'hi han de sumar diferents articles sobre el tema i aproximacions a la modernització del sistema de transports català durant el segle XIX amb una innovadora aproximació a la xarxa de carreteres catalana.

Després de casar-se amb la seva estimada Isabel Vidal, col·laboradora incansable en els seus treballs, va obtenir una plaça a un banc, però hi va renunciar per fer de PNN («Professor No Numerari») a la UAB, on va impartir docència entre 1981 i 1986. En aquest darrer any es va incorporar com a professor titular a l'aleshores departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona. El 1992 va esdevenir catedràtic al mateix departament, on fou un dels puntals del projecte docent i investigador liderat per Jordi Nadal. La docència del Pere era enlluernadora. La riquesa dels seus plantejaments i una prodigiosa memòria feien de les seves classes un autèntic exercici de coneixement profund i de rigor.

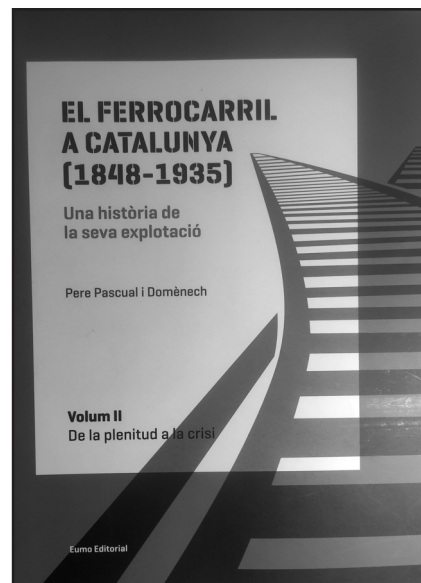
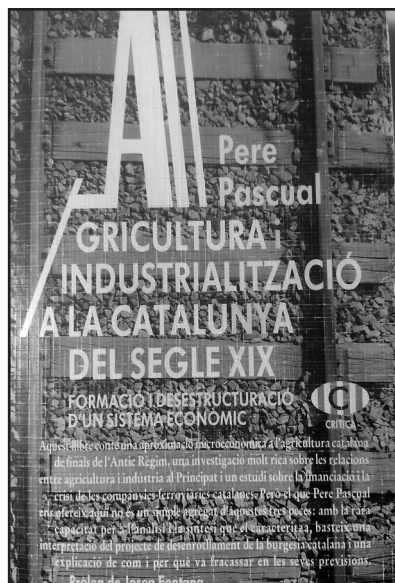
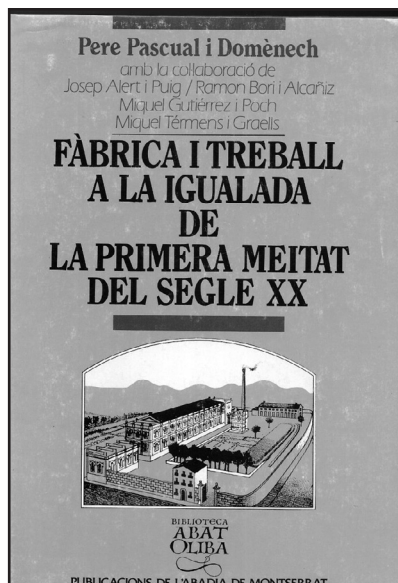
La seva aproximació al coneixement estava lluny d'una visió llibresca. Les feines a la fàbrica, al banc i les visites a Can Creixell i a Sant Jaume Ses Oliveres (ambdós agregats de Piera, d'on procedien els seus pares) li van proporcionar una aproximació a la realitat industrial, financera i agrària. Tota la seva feina defugia d'una interpretació històrica estèril de la realitat. Cadascun dels seus llibres, dels seus articles, de les seves conferències formava part d'una visió complexa i polièdrica de la història de Catalunya i Espanya. Malgrat que hom l'hagi encasellat com un estudiós del ferrocarril, res més lluny de la realitat: el ferrocarril fou una eina —essencial, és cert— per construir aquesta interpretació global de la història de Catalunya, en què les finances, la indústria i l'agricultura formaven part d'un tot coherent, únic. Qualsevol font, qualsevol lectura que en altres mans no superaria el qualificatiu d'anecdòtica, en mans del Pere assolia la categoria d'essencial o central. Cap tema no era petit, la seva capacitat i perspectiva àmplia l'enriquien. Aquesta interpretació integral de la història partia d'un profund arrelament i coneixement del territori, d'Igualada, primer; de l'Anoia, després; i de Catalunya i

d'Espanya, en el seu conjunt. Això exigia una capacitat de treball i una disciplina en què ens vàrem emmirallar molts dels aprenents d'historiador que el coneixíem.

Possiblement, l'obra de Pere Pascual que més s'apropa a una síntesi de la seva ambiciosa interpretació de la història econòmica de Catalunya és *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX. Formació i desestructuració d'un sistema econòmic* (1990). Aquest recull d'articles té una coherència que el converteix en un dels textos centrals de la història econòmica catalana. Fontana afirma en el pròleg que «Us puc garantir que el seu model interpretatiu és ben original, ple d'idees noves i enriquidores». La voluntat de l'historiador igualadí era clara: pretenia no tant «descriure "l'a-

y financiación industrial en Cataluña: 1815-1860» (1992), signat amb Carles Sudrià i Lluís Castañeda. I, a camí entre les dues temàtiques, un article signat amb Carles Sudrià: «Industrialización, desarrollo financiero y oferta monetaria en Barcelona a mediados del siglo XIX» (2008).

La indústria, especialment la igualadina, ha estat un dels eixos del seu treball, però defugint sempre del localisme i passant-ho tot per l'esquema conceptual abans esmentat. Els treballs sobre el segle XIX han estat els predominants, tot i que en molts casos la perspectiva temporal s'endinsava també en el segle XX. A aquest àmbit temàtic es poden adscriure: *Macià Vila i el 'vapor cremat'* (amb altres autors, 2004); *El molí de l'Abadia i els*



natomia», com precisar alguns elements bàsics de la «fisiologia» de l'esmentat sistema econòmic». La vocació és, per tant, «elaborar una visió de conjunt de les interaccions i de la dinàmica dels elements constitutius d'aquest». Parteix d'una anàlisi micro d'una masia anoienca, per passar a analitzar la industrialització i el desenvolupament agrari, tot estudiant l'articulació del mercat interior. En aquest sentit, el paper de la modernització de la xarxa viària i la construcció de la xarxa ferroviària són peces centrals en el procés de mecanització de la indústria cotonera catalana.

El tema dels ferrocarrils havia endinsat Pere Pascual en les profunditats de les finances privades i públiques del segle XIX i també dels afers monetaris. Diferents treballs en donen testimoni. Entre els primers destacaria «Les finances: El mercat financer i el sistema bancari català, 1844-1864» (1991). Sobre la segona temàtica, mereix especial atenció «Oferta monetaria

seus moliners (segles XIX-XX). Assaig sobre un element primigeni del Rec d'Igualada (amb altres autors, 2009); *La roda de la fortuna. Els Carles: de l'adoberia de cal Granotes a la Igualadina Cotonera* (2011); *La Igualadina. Símbol de la Revolució Industrial a Catalunya* (2014). En aquest mateix context, però centrat a la primera meitat del segle XX, hi ha *Fàbrica i treball a la Igualada de la primera meitat del segle XX* (1991). Durant l'agost de 2022, Jordi Catalan va fer una sentida presentació del monumental *El Rec d'Igualada. Un estudi socioeconòmic sobre la formació i el desenvolupament d'un barri industrial* (amb altres autors, 2022). L'anàlisi realitzada d'aquesta zona industrial d'Igualada esdevindrà un model a seguir. A tots aquests treballs, cal sumar-hi molts articles publicats a revistes científiques, especialment a la seva estimada *Miscellanea Aqualatensia*. Fora de l'àmbit igualadí, destaca *El coure* (2 vols, 2008), signat amb el Dr. Nadal. Sobre

■ l'Associació

aquest tema també va publicar-ne alguns articles.

Amb treballs com *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris* (2 vols., 2000) —XXVIè Premi Gumersind Bisbal de la Fundació Salvador Vives Casajuana— es trenquen de nou les etiquetes d'història industrial o història agrària. A través d'aquesta nissaga fa, en el primer volum, una interpretació de la industrialització igualadina i la seva dimensió social i política. En el segon analitza la crisi de l'agricultura tradicional. Les propietats dels Torelló a Sanaüja i Torà són l'eina per desenvolupar un model d'anàlisi sobre el creixement agrari català del segle XIX, els preus i el canvi tècnic i institucional. Els dos volums formen part de la visió coherent i polièdrica referida anteriorment. Es tracta d'un treball que recull les conclusions prèvies sobre aquest tema i que es remunten al recull d'articles que abans hem comentat, *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX*. El 2018 va rebre el Premi d'Honor Ciutat d'Igualada, juntament amb Josep Maria Torras i Ribé. Darrerament, el 2022, va rebre el Premi Recercat, atorgat per l'Institut Ramon Muntaner, que el caracteritzava com una «figura imprescindible per a la història del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada». La seva capacitat

de treball, de lideratge i de rigor ha fet que el CECI esdevingui uns dels referents de la història local catalana. La seva àmplia i variada col·lecció de publicacions així ho avalen.

No puc estar-me de dir que trobaré a faltar el Pere Pascual i Domènech en el pla científic, però ho faré molt més en el pla personal. Espero haver-li evidenciat en vida que era quelcom més que un company o un amic. I ha estat, a més a més, un model de compromís amb la història com a eina per aspirar a un món millor i més just.

Miquel Gutiérrez-Poch ■
Centre d'Estudis Jordi Nadal,
Universitat de Barcelona

■ notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

**BOSCH
PORTELL,
Mònica**

***Viure de renda.
La gestió del
patrimoni Carles,
1770-1860***

Biblioteca d'Història Rural
(Col·lecció Estudis, 22)

Girona: Associació d'Història Rural; Universitat de Girona i Documenta Universitaria, 2021. 432 pàgs.

El vintidósè volum de la col·lecció *Estudis de la Biblioteca d'Història Rural* és una monografia sobre el patrimoni Carles que procedeix de la tesi doctoral de Mònica Bosch. Tot i que ens centrem exclusivament en aquest títol, és recomanable llegir-lo en paral·lel a altres publicacions derivades de la mateixa tesi, especialment el llibre *La formació d'una classe dirigent (1790-1850). Els Carles en la societat gironina*, publicat el 2022 per la Fundació Noguera. Es tracta d'un treball esperat tant perquè l'autora hi ha treballat durant molts anys, com per l'interès intrínsec de la família i el patrimoni Carles en el context gironí dels segles XVIII i XIX.

Els Carles foren una nissaga de grans propietaris, amb un protagonisme social indiscutible i amb un patrimoni agrari molt important. La ubicació de casa

Carles il·lustra bé la seva rellevància: a la plaça del Vi de la ciutat de Girona, just al costat de l'Ajuntament, i amb entrada interior —directa— al teatre municipal. En el període cobert per la monografia, el seu patrimoni agrari es localitzava sobretot al Baix Empordà —a Torroella de Montgrí i rodalies, i a Palafrugell—, amb algunes finques més a Navata i a Felines.

La monografia sobre el patrimoni Carles està feta per una historiadora intuïtiva, capaç de penetrar a fons en el joc de les relacions humanes i d'entendre tant les jerarquies com les fidelitats; i, alhora, de mantenir el distanciament analític necessari per copsar la lògica i la racionalitat que hi havia rere cada acció i cada decisió. La base documental amb la qual treballa és la pròpia d'un gran arxiu patrimonial: la comptabilitat, els contractes de

masoveria, els establiments emfitèutics... D'aquestes tipologies n'extreu conclusions interessants, com ara l'ambivalent posició negociadora dels Carles quan arrenden. En funció del perfil de l'arrendatari (masovers, en alguns casos; creditors, en d'altres) i del balanç econòmic del patrimoni en cada etapa, es pot veure com la seva capacitat d'exigència varia considerablement. Tanmateix, quan l'anàlisi és realment brillant és en aquells moments en què l'autora pot creuar tota aquesta informació amb la sèrie de correspondència. És aleshores quan es veuen amb detall les relacions humanes en tota la seva complexitat. La comunicació epistolar amb els administradors (Alabau, Devant) li permet desentrellar les complexes relacions de subordinació, d'interès, d'afecte i de negoci que es teixen entre ells.

No sempre, ni per a tot, es disposa d'una correspondència prou rica. La comptabilitat, aleshores, pot constituir una alternativa interessant, tot i les dificultats interpretatives d'un format d'escriptura que conté moltes informacions implícites. En el cas dels Carles, l'administrador Devant, a partir de 1831, va començar a portar una comptabilitat sistemàtica que permet a l'autora endinsar-se en molts aspectes. Si Mònica Bosch aconsegueix desentrellar-ne bona part és perquè té un coneixement elevat i precís de l'univers dels Carles, de les persones que els envoltaven i amb les quals mantenien tot tipus de tractes. Aquest coneixement detallat és el que li permet veure i descriure, per exemple, el funcionament del mercat del blat. I ho fa de forma original; no com una entelèquia abstracta —tan habitual—, sinó de manera concreta, tot identificant cadascun dels homes que compraven blat als Carles. Això li permet exposar de forma molt convincent com els grans compradors (patrons de vaixell o comerciants com els Jordà o els Rahola) compraven immediatament després de la collita i a preus baixos; o com alguns d'aquests compradors també eren creditors seus, i això els donava una posició avantatjosa en la negociació del preu.

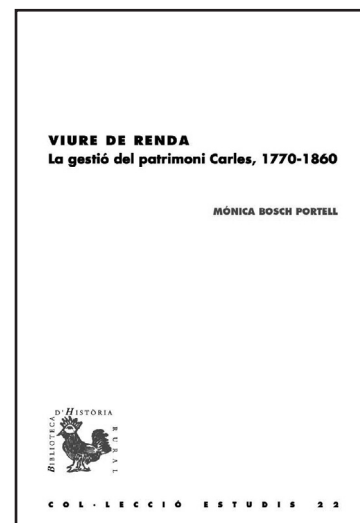
A través d'un estudi de cas, Mònica Bosch retrata una classe rendista, de grans hisendats, d'una manera precisa i que, alhora, trenca molts esquemes. Revisa un dels grans tòpics de la historiografia, el de l'absentisme dels grans propietaris —el mateix tòpic que, ja a la fi del XIX, preocuparà a Carles Bosch de la Trinxeria, que es va casar amb Concepció Armet i de Carles, neta de Narcís de Carles i O'Doyle—. La monografia qües-

tiona la idea d'un gran propietari com a subjecte econòmic merament passiu, limitat a la percepció de rendes sense cap interès per gestionar el seu patrimoni. El fet de viure de renda i de tenir administrador no impedia que els Carles també fossin agents relativament actius, que participessin en les decisions i es preocupessin de la gestió de les seves finques.

El llibre ens mostra, alhora, una classe social entrampada per un nivell de vida massa alt. Això els impedia aprofitar part de les oportunitats que la seva posició els podia oferir. L'elevada despesa requeria obtenir liquiditat immediata del resultat de cada collita per poder afrontar pagaments posposats i urgents. Això sovint implicava arrendar les collites a comerciants i negociants diversos, a un preu fix que es pagava per anticipat. També els portava a vendre les rendes en espècie el més ràpid possible, i això equivalia a fer-ho quan els preus eren baixos. Tant un procediment com l'altre limitaven l'oportunitat de beneficiar-se del cicle anual de preus agrícoles i desmitifica la imatge del rendista com a especulador en el mercat alimentari. L'entrampament també es traduirà en un elevat grau d'endeutament, que, en el cas dels Carles, va exigir un seguit de mesures recurrents de sanejament patrimonial que passaven per una certa despatrimonialització: bàsicament, venda de finques i subestabliment de terres. Aquest elevat endeutament també explica que no els trobem, a partir de la dècada de 1840, com a compradors de béns desamortitzats.

En conclusió, *Viure de renda* és una esplèndida monografia sobre el comportament econòmic dels grans propietaris rurals a partir de l'estudi detallat d'una de les famílies més prominents de la Girona vuitcentista. L'autora no es limita a descriure aquests comportaments i les decisions estratègiques, sinó que ens convida a pensar-ho en termes de lògica de classe, perquè només així es poden entendre els equilibris entre el simple interès individual —en aquest cas familiar— i la necessitat de garantir el control social sobre el conjunt d'agents que operaven algun nivell del seu considerable patrimoni.

Enric Saguer ■



notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

**SALES i FAVÀ,
Lluís, i REIXACH
SALA, Albert
(coords.)**

**Les corts
jurisdiccionals a
la Corona
d'Aragó (s. XI-
XVIII). Fonts per al
seu estudi**

Biblioteca d'Història Rural
(Col·lecció Fonts, 10)

Girona: Associació d'Història
Rural; Universitat de Girona
i Documenta Universitaria,
2022. 316 pàgs.

**LES CORTS JURISDICCIONALS
A LA CORONA D'ARAGÓ (S. XI-XVIII)**
Fonts per al seu estudi

LLUÍS SALES I FAVÀ
ALBERT REIXACH SALA
(COORDS.)



COL·LECCIÓ FONTS 10

En el poliedre que és la història, i especialment la de l'edat mitjana i moderna, encara queden moltes cares per ser analitzades. Amb el llibre *Les corts jurisdiccionals a la Corona d'Aragó (s. XI-XVIII). Fonts per al seu estudi*, Albert Reixach i Lluís Sales situen en primera línia de la investigació històrica l'estudi de la justícia a la Catalunya preliberal a través d'una alineació d'investigadors de primer ordre. L'obra, doncs, parteix d'algunes de les ponències, amb alguns textos afegits, presentades a la jornada d'estudi *Les corts jurisdiccionals i les fonts per al seu estudi (Corona d'Aragó, edat mitjana i època moderna)*, coordinada pels mateixos autors i que, malgrat les vicissituds de la pandèmia, va poder celebrar-se virtualment el dia 16 d'octubre de 2020.

Com bé afirma aquest tàndem de medievalistes, la justícia és un element clau que permet estudiar diversos moments de la història: períodes de crisi o de tensió; també serveix per documentar els canvis econòmics, com, per exemple, l'aparició i difusió del crèdit privat. A més, a través de les diferents aportacions al llibre, es remarca la importància de l'estudi de la senyoria jurisdiccional i d'entendre la justícia des de la compartimentació senyorial. Amb tot, l'estudi del procés judicial com a tal és prou recent i no sempre ha estat tingut en compte.

Així doncs, és remarcable el paper d'aquesta obra per tal de fer un primer pas en l'actualització de la historiografia catalana; i dotar-la de noves eines per tal de comprendre tots aquests processos. Així mateix, els autors posen l'accent en la complexitat del procés judicial medieval i modern, especialment en les corts de les diferents senyories, i defensen que, tot i dependre del senyor feudal, no era gens arbitrari.

L'obra, doncs, es divideix en sis capítols, més la introducció dels autors i dos apèndixs de gran utilitat i molt adientment afegits a aquest volum.

En el primer capítol, Josep Maria Salrach presenta alguns dels resultats del projecte *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya Medieval*, de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, del qual forma part. En aquest capítol, Salrach aporta informació que serveix per assentar els pilars sobre els quals podem entendre la resta del llibre, en tant que presenta la justícia en els primers moments en què s'ha pogut documentar a Catalunya. A través de les diferents tipologies documentals sobre justícia i la seva evolució, descriu la transformació dels procediments judicials a la Catalunya dels segles IX-XII.

La part escrita pels mateixos coordinadors és una aportació essencial per comprendre el complex entramat judicial i jurisdiccional de la Catalunya Vella, especialment a la diòcesi de Girona, a partir dels llibres elaborats en aquestes mateixes institucions de justícia a la baixa edat mitjana. Així mateix, aquest capítol es complementa amb l'escrit per Matthieu Allingri, que se centra en els redactors dels llibres de cort i resulta d'allò més interessant per comprendre la figura del notari dins la senyoria i el seu lligam amb el poder jurisdiccional.

Seguidament, s'equilibra l'àrea d'estudi amb el text de Pau Viciano, que analitza la figura del justícia al Regne de València. Resulta també remarcable el seu enfocament en l'àmbit rural i de les viles menors del regne, per tal de dibuixar tot l'esquema judicial i jurisdiccional de la Corona d'Aragó més enllà de les seves principals ciutats.

Així mateix, Guillermo Tomás Faci posa la seva mirada en la producció documental de les corts jurisdiccionals al regne d'Aragó, també centrant-se en la ruralia. En aquest capítol, la producció documental i la figura del notari també són claus per a la comprensió global del tema del llibre.

Per últim, Ricard Torra-Prat aporta el punt de vista urbà i tanca el cercle. Analitza les visites del Consell de Cent i els mecanismes per evitar el frau i garantir les bones pràctiques, un tema poc analitzat en general. Així mateix, el seu focus en els segles XVI i XVII ajuda a comprendre l'evolució d'aquestes institucions en la llarga durada.

Finalment, convé destacar l'apèndix aportat per Allingri, en el qual s'edita un interessantíssim formulari d'estil de la cort reial de la ciutat de Girona del segle XIV que permet entendre millor les tipologies documentals per als procediments judicials. Així mateix, Sales i Reixach inclouen l'inventari dels llibres de cort del bisbat de Girona entre 1286 i principis del segle XVI, sens dubte una eina essencial per a tothom que estudiï qualsevol aspecte de la història de les comarques gironines.

Aquest llibre és una bona incorporació a la Biblioteca d'Història Rural i ben segur que contribuirà a l'expansió de la investigació en l'àmbit de la justícia, el dret i la societat feudal a Catalunya.

Antoni Ginot i Julià ■

La present tesi doctoral s'emmarca dins l'apassionant debat historiogràfic sobre el desenvolupament econòmic del segle xv. Dins la historiografia baixmedieval, han existit dos models explicatius clarament oposats que han intentat explicar la realitat econòmica del quatre-cents. D'una banda, trobem els historiadors monetaris, que han defensat que l'economia europea hauria patit creixents dificultats econòmiques durant el segle xv, com a conseqüència de la davallada en la fabricació i circulació de monedes europees, provocada per una mancança general de metalls preciosos. De l'altra, hi ha un conjunt d'historiadors econòmics, entre els quals cal destacar Richard Goldthwaite, Christopher Dyer i Stephan Epstein, que han defensat que el segle xv hauria estat un moment de prosperitat econòmica. Segons aquests historiadors, la Pesta Negra i les subsegüents plagues haurien augmentat la riquesa per càpita de la població europea, la qual cosa hauria comportat un augment del consum de productes d'alt valor afegit i una major inversió productiva. Al seu torn, aquests dos fenòmens haurien estimulat la innovació tecnològica i l'especialització econòmica i regional. Per tant, des del seu punt de vista, el segle xv hauria estat clarament un període de creixement econòmic.

En ambdues narratives històriques, el consum de béns d'alt valor afegit hi ha tingut un paper crucial. Segons els historiadors monetaris, la creixent demanda d'objectes sumptuaris hauria estat un dels desencadenants de les fams monetàries. Segons els altres historiadors, el consum de béns de luxe hauria estimulat la innovació i l'especialització. Amb la finalitat d'aprofundir en aquest debat historiogràfic, aquesta tesi doctoral ha analitzat les pautes de consum de la societat catalana pels primers seixanta anys del segle xv a través de l'estudi sistemàtic de tres-cents setanta-set inventaris *post mortem*. L'anàlisi estadística d'aquests inventaris *post mortem* ha permès identificar quatre canvis en les pautes de consum de la societat catalana. En primer lloc, s'ha observat una diversificació dels objectes de taula, tant pel que fa a les seves formes com pel que fa als materials. En segon lloc, s'ha identificat una proliferació d'objectes artístics i religiosos en els interiors domèstics catalans. En tercer lloc, s'han detectat canvis significatius en el consum tèxtil, entre els quals cal destacar el creixent consum de teixits de seda i de llana lleugera. En quart i darrer lloc, també s'han descobert importants canvis en els estils de vestir de la població catalana.

Tots aquests canvis en les pautes de consum de la societat urbana de Catalunya s'han vinculat a processos culturals, tècnics i econòmics. Dins d'aquests últims, cal desta-

car el paper de les fams monetàries baixmedievals com a motor transformador de la demanda europea. Tal i com havia apuntat la historiadora Susan M. Stuard, aquesta tesi doctoral argumenta que les fams monetàries van propiciar els canvis en les pautes de consum de la societat europea a través de la implantació de mesures de control monetari, de l'expansió del sistema creditici basat en l'ús de penyores, i de la creixent mobilitat geogràfica dels artesans altament qualificats. La tesi doctoral conclou que les noves pautes de consum, fruit de les fams monetàries del segle xv, no només van redefinir les relacions comercials dins el continent europeu, sinó que també van diversificar l'economia catalana, ja que generaren nous oficis dedicats a la producció d'objectes d'alt valor afegit.

Així doncs, la present tesis doctoral representa un dels primers assaigs que intenta reconciliar les dues narratives històriques que han definit el segle xv. D'una banda, assumeix l'existència de fams monetàries i les greus conseqüències econòmiques que aquestes van tenir per a l'economia catalana. I, de l'altra, també defensa una visió optimista de la demanda, com a força econòmica capaç de generar creixement econòmic.

**PALAREA
MARIMON, Aina**

***New Consumer
Desires:
Consumption in
Fifteenth Century
Catalonia. The
cases of Barcelona,
Vic and Amer***

**Tesi doctoral de l'Institut
Universitari Europeu**

**Direcció: Luca Molà i Regina
Grafe**

**Data de defensa: 24 de març
de 2023**

Una altra història és possible. El llegat historiogràfic de Pierre Vilar (1906-2003) i Josep Fontana (1931-2008)

Dijous 26 d'octubre

Matí

10 h. Presentació del seminari

10.15 h. Francisco Erice (Universidad de Oviedo). *Pierre Vilar y Josep Fontana ante los retos y problemas de la Historia total*

11 h. Rosa Congost (Universitat de Girona) *En construcció, és a dir, en continu estat d'alerta*

11.45 h. Pausa-café

12 h. Arón Cohen (Universidad de Granada). *La historia que «debe enseñarnos, en primer lugar, a leer un Periódico»*

12.45 h. Pablo F. Luna (EHHESS, París). *La nación y las clases sociales, en el núcleo del trabajo de historiador de Pierre Vilar, en el centro de los grandes temas contemporáneos*

Tarda

16 h. **Taller de discussió: Actualitat de Pierre Vilar i Josep Fontana, actualitat del marxisme.** Aquest taller comptarà, a més dels ponents, amb la participació de becaris i estudiants dels darrers cursos del Grau d'Història i de Màster.

17.45 h. Pausa

18.15 h. Ricard Garcia Orallo (Universitat de Barcelona). *Oportunitats i reptes de les noves tecnologies per a la historiografia marxista*

Divendres, 27 d'octubre

Matí

10 h. Gabriel Jover (Universitat de Girona). *Pierre Vilar, Josep Fontana, i la crisi del segle XVII*

XXXIV Seminari d'Història Econòmica i Social

UNA ALTRA HISTÒRIA ÉS POSSIBLE

El llegat historiogràfic de Pierre Vilar (1906-2003)
i Josep Fontana (1931-2018)

Girona, 26 i 27 d'octubre de 2023



Organitza:

Universitat de Girona
Institut de Recerca Històrica
Centre de Recerca d'Història Rural

10.45 h. Julio Martínez (Universitat de Barcelona) i Xavier Granell (Universitat de València). *Els historiadors en context: la polèmica amb l'estructuralisme i el llegat de la història social marxista de Fontana, Vilar i Thompson*

11.30 h. Pausa-café

12 h. Joan-Lluís Marfany (Universitat de Liverpool). *Història de la literatura, història en construcció: una experiència personal*

Lloc: Facultat de Lletres, Universitat de Girona

Organitza: Institut de Recerca Històrica - Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

■ BEQUES I PREMIS

Premis a la recerca sobre el suro «Santiago Zapata» 2023

Al millor treball de recerca inèdit o publicat amb una antiguitat màxima de dos anys (en el moment de la seva presentació) en els camps de les humanitats i de les ciències socials (història, economia, geografia, antropologia, literatura, didàctica, sociologia...) i de les ciències naturals i la tecnologia (biologia, biotecnologia, química, enginyeria química, ecologia, gestió forestal, enginyeria, disseny industrial...) que faci referència a l'àmbit temàtic concret del suro, ja sigui en català, castellà, anglès, francès o portuguès.

Modalitat a) Un premi amb una dotació de 1.000 euros adreçat a estudiants de grau o de màster, a investigadors novells, o a recerques d'àmbit local, tant de Catalunya com de la resta de l'Estat espanyol.

Modalitat b) Un premi amb una dotació de 2.000 euros adreçat a doctorands i investigadors sènior de l'àmbit nacional i internacional.

Termini de presentació: 30 de setembre de 2023

Més informació: Càtedra d'estudis del Suro, Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona. Tel. 972 41 89 45, dir.irh@udg.edu

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

XIII Encuentro Internacional Esteban Hernández Esteve de Historia de la Contabilidad, «Historia, Trabajo y Libros de Cuentas»

Universitat de Girona, 19 i 20 d'octubre de 2023.

Organitza: Comissió d'Història de la Comptabilitat de l'Associació Espanyola de Comptabilitat i Administració d'Empreses (AECA).

Termini de recepció de resums i comunicacions: 28 d'agost de 2023.

Més informació:
<https://xiiientrohistoria.aeca.es/>;
historia@aece.es

VIII Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric «Poder, govern i autoritat a la Catalunya medieval»

Hostalric, 16 i 17 de novembre de 2023.

Organitza: Ajuntament i l'Arxiu Històric d'Hostalric, Grup de recerca consolidat EMAC, Medieval i Modern de la Universitat de Barcelona i Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona.

Termini de sol·licitud de comunicació: 17 de juliol de 2023. **Termini de presentació de la comunicació escrita:** 16 de novembre de 2023.

Més informació: Arxiu Històric d'Hostalric; tel. 972.864.011 ext. 626; patrimoni@hostalric.cat

mestall



Redacció:

Rosa Congost, Lúcia Donat, Rosa Lluch, David Moré i Marisa Roig

Assessor lingüístic: Daniel Ferrer

Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@hotmail.com

Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques

ISSN: 2462-5345

Dipòsit legal: GI-731-1999